

KUR'AN-I KERİM'DE ÖĞRENCİ VE EĞİTİMCİ OLARAK HZ. MUHAMMED*

Remzi KAYA**

Öz

Yüce Allah, Rahmet Peygamberi Hz. Muhammed'e son ilahi kitabı olan Kur'an-ı Kerim'i yirmi üç sene gibi bir zaman diliminde göndermiş ve onun içinde hiçbir şeyi eksik bırakmamıştır. Gönderdiği ayetleri Cebrail aracılığı ile Peygamber'ine okutmuş, O da, vahyi ezberlemiş ve Cebrail'e okumuştur. Gönderilen bu son kitap daha önce gönderilen peygamberlerin vahyini bünyesinde toplamış, daha önceki dinlerde unutulmuş, tahrif edilen noktaları haber vermiştir. Hz. Peygamber de vahyin gönderildiği zaman dilimi içinde peyderpey ümmetine Kur'an-ı Kerim'i öğretmiş ve çok başarılı olarak geniş kitlelerin Müslüman olmalarını sağlamıştır. Müslüman olanlar arasında Kur'an'ı öğrenen, öğreten, hafız olan ve eğitim veren birçok sahabe yetişmiş, bunları tabiin, tebe-i tabiin ve asırlar boyu bölgelere göre İslam'a hizmet eden alimler takip etmiştir. Böylece ilk dönemden günümüze kadar Hz. Peygamber'in bu metodu herhangi bir inkişafa uğramaksızın devam etmiştir. Bu araştırmada, Hz. Peygamber'in öğrenmesi, öğretmesi, eğitimdeki uyguladığı metod, başarılarının sırrı ve asrımızdaki Müslüman eğitimcilerin kendilerini irdeleme konusunda ayrıntılı bir analiz yapılması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Öğretim, Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed

HZ. MUHAMMED AS A STUDENT AND A PEDAGOGUE IN THE HOLY QUR'AN

Abstract

Almighty Allah sent his last divine book to Prophet of Mercy in a time such as twenty-three years. He did not leave missing anything in it. The verses sent were recited to the Prophet through the angel Gabriel, then the last prophet also memorized the revelation and he recited to Gabriel. The last book incorporated the revelation of the prophets sent before and it informed us the points where falsified and forgotten. The Holy Prophet taught the Qur'an to Ummah in the time the revelation was sent and He successfully provided to become muslim the masses by notifying Islam. Among those who were Muslim, many companions who learned, taught and memorized the Qur'an grew up, afterwards the successors and scholars who served Islam in these regions followed them for centuries. In this study, I aim to analysis about Prophet's teaching method and determination of the secrets of his success and the location of Muslim educators in our century.

Keywords: Education, Teaching, Holy Qur'an, The Prophet Mohammad

* Makale Gönderim Tarihi: 5 Ekim 2018

Makale Kabul Tarihi: 19 Ekim 2018

** Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı; Profesör, Uludag University, Faculty of Theology, Department of Tafsir; Bursa, Turkey; remzikaya@uludag.edu.tr; orcid/0000-0001-5779-7821.

1. KUR'AN'IN EĞİTİM VE ÖĞRETİME İŞARET ETMESİ

Kur'an'ın öğrenilmesi, öğretilmesi, anlayarak fiiliyata dönüştürülmesi, tebliğ edilmesi, olaylar karşısında nasıl hareket edeceği ve yaratılanlara karşı yaklaşım prensiplerinin belirlenmesi Kur'an'ın "mihenke"¹ olarak kabul edilmesi ve Hz. Peygamber'in sünnetiyle beraber yaşanmasıyla mümkün olur. Hz. Peygamberin öğrencilik ve eğiticilik olmak üzere iki yönü bulunur. Cebrail'den öğrenmesi öğrencilik dönemini oluşturur. Öğrendiği şekliyle okuması, yazdırması ve öğretmesi, kötülüğe karşı yaklaşımı,² ilişkilerin prensipleri,³ dost ve düşmanın bilinmesi,⁴ Allah, Peygamber, Kur'an'la barışık olup inananları kardeş yapması eğiticilik yönünü oluşturur. Diğer bir ifadeyle bilginin Allah'tan alınması, ezberlenmesi, kalbe sindirilmesi ve yerinde kullanılması eğiticilik işidir. Zira her şey Yaratıcının kontrolindedir. O, "... Gözlerin hain bakışını ve kalplerin gizlediğini bilir."⁵ Yüce Allah'ın Kur'an'ı tedrici bir şekilde göndermesi, Hz. Peygamberin uygulaması, Kur'an ve sünnetin rahmet, hidayet ve kolay bir din olması sayesinde hayata geçer.⁶ Peygamberin ümmî olması, bir insandan eğitim görmeyişi ve Kur'an gibi bir kitabın kendisine verilmesi O'nun sıradan bir insan olmadığını gösterir.

1.1. Hz. Peygamberin Ümmî Oluşu

1.1.1. Ümmî Kelimesinin Lügat Anlamı

Ümm anne demektir. Ümmî kelimesi de farklı anlamlarının yanında annesinden doğduğu gibi yetişip, planlı bir eğitimden geçmeyen insan anlamına gelir. Kelime lügat itibarıyla anaya mensup, anasından doğduğu gibi saf ve temiz, okuma ve yazma bilmeyen,⁷ pınar, memba, temel, esas, bir şeyin cevheri, görmeyen⁸ ve okumayan bir toplum,⁹ Mekke'li,¹⁰ bir insandan eğitim görmemiş,¹¹ Ehl-i Kitab'ın dışında kalan Arap toplumu,¹² cahil Araplar¹³ ve Hz. Peygambere verilen bir sıfat olarak kaynaklarda zikredilir.¹⁴ Söz

¹ Maide 5/48.

² Fussilet 41/34-35.

³ Mümtahine 60/8-9.

⁴ Bk. Hucurat 49/10; Al-i İmran 3/118.

⁵ Mü'min 40/19.

⁶ Bk. Leyl 92/5-7.

⁷ Ebü'l-Fazl Muhammed b Mükerrrem b Ali el-Ensârî İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*. (Beyrut: Dâru Sadır), 12: 34; "Mu'cemu'l Arabi'l Esâsi", Heyet, s. 109.

⁸ Bk. Eyyub b Musa el-Hüseyni Ebü'l-Beka el-Kefevi, *Külliyatu Ebi'l-Beka*. (Bulak: Dârü't-tübâati'l-âmire, 1837), 76.

⁹ Ragıp İsfahânî, "Müfredat", s. 28.

¹⁰ Bk Yazır, Muhammed Hamdi, "Hak Dini Kur'an Dili", (I-X), Zehraveyn. İstanbul Ts. IV/146.

¹¹ Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, "el-Câmi li Ahkâmi'l-Kurân" (I-XX), VII/297-298.

¹² Bk. Ragıp, "Müfredat", s. 28.

¹³ Bk. Cuma, 62/2; Âlûsî, Ebu'l-Fadl Şihâbuddîn Mahmud (ö.1270/1854); "Ruhu'l-Meânî fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm Ve's-Seb'il-Mesânî", (I-XXX) Beyrut ts; IX/79.

¹⁴ Araf, 7/157; Krş. Bakara, 2/78; Alâ, 87/6; Hüseyin b Muhammed ed Damâğânî, *Kâmusu'l-Kur'ân*, s. 44-45; Ridâ, Reşid Muhammed (ö. 1253/1936), *Tefsiru'l-Menâr*, (I-XII), Mısır 1935; IX/224.

konusu anlamlara ilaveten kitap¹⁵ ve şehirlerin anası,¹⁶ ümmet, grup, peygambere mensup topluluk,¹⁷ kötü bir fiilin sonucu ateşin bir ismi olarak da zikredilir.¹⁸

1.1.2. Terim Olarak Tanımı

Yazı yazmasını bilmeyen, bir eğitim görmemiş olan, halk arasında yaşamakla birlikte okuma yazmaktan mahrum olarak hayatını sürdüren kişi veya kişilerdir.¹⁹ Ümmî, Arap toplumu için kullanılan bir terimdir. Onların bir kitabı yoktur. Hz. Peygamber de böyle bir toplum içinden çıkmıştır.²⁰ Kur'an- Kerim ve diğer ilahi kitaplarda Hz. Peygamberin bir vasfı olarak ifade edilen ümmî terimi, âlimler arasında farklı yorumlamalara sebep olmuştur. Kur'an-ı Kerim'de konuyla ilgili altı ayet bulunur.²¹ Bunlardan, "*Ümmiler içinde kendilerinden bir peygamber gönderen O' dur.*"²² ayetinin cahil Arap toplumunu, "*Onlardan bazıları ümmîdirler Kitabı anlamazlar. Bildikleri sadece yalan ve uydurmalarıdır ve sadece zanda bulunurlar.*"²³, "*Ümmîlere karşı yaptıklarımızdan dolayı sorumluluğumuz yoktur.*" demelerindedir.²⁴ ayetleri Yahudileri muhatap almaktadır. "*Eğer seninle tartışmaya girerlerse de ki: "Bana uyanlarla birlikte ben kendimi Allah'a teslim ettim." Ehl-i kitaba ve ümmîlere de: "Siz de Allah'a teslim oldunuz mu?" de. Eğer teslim oldularsa doğru yolu buldular demektir. Yok eğer yüz çevirdilerse sana düşen, yalnızca duyurmaktır. Allah kullarını çok iyi görmektedir.*"²⁵ ayetlerin Ehl-i Kitap ve Arapları ihtiva ettiği anlaşılır. Araf Suresinde yer alan "*Onlar ki, ellerindeki Tevrat ve İncil'de (ismini) yazılı buldukları O ümmî Peygamber ve Resûle tabi olurlar...*"²⁶ ve "*...O halde gelin Allah'a ve O'nun ümmî nebisi olan Resûlüne iman edin.*"²⁷ ayetlerindeki "ümmî" kavramının Hz. Peygamberi, iman edin kısmının ise, bütün insanları konu edindiği anlaşılır.²⁸

1.2. Hz. Peygamberin Okuma ve Yazmayı Bilmediği

Hz. Peygamber'in ümmiliğini ve ilahi kitaplardaki vasıflarını haber veren ayetin anlamı şöyledir: "*Yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmî Peygamber'e uyanlar (var ya), işte o Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükleri yasaklar. Onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar. Ağırıklarını ve üzerlerindeki zincirleri indirir. O Peygamber'e inanıp ona saygı gösteren, ona yardım eden ve onunla birlikte gönderilen nûr'a (Kur'an'a) uyanlar var ya, işte kurtuluşa erenler onlardır.*"²⁹

¹⁵ Bk., Zuhruf, 43/3; Ra'd, 13/39; Âl-i İmran, 3/7.

¹⁶ Bk., En'am, 6/92.

¹⁷ Bk., En'am, 6/38; Nahl, 16/120.

¹⁸ Bk., Kâria, 101,

¹⁹ Kâmus Tercümesi, İstanbul 1305. IV/1177.

²⁰ Bk. Ragıp İsfahânî, "*Müfredat*", s. 28.

²¹ Bk. Bakara, 2/78; Âl-i İmran, 20/75; Ârâf, 7/157-158.

²² Cuma, 62/2.

²³ Bakara, 2/78.

²⁴ Âl-i İmran, 3/75.

²⁵ Âl-i İmran 3/20.

²⁶ Ârâf, 7/157.

²⁷ Ârâf 7/158.

²⁸ Bk. Damağânî, a.g.e., s. 44-45.

²⁹ Araf, 7/157.

buyurulmaktadır. Âraf Suresi'ndeki ayette, Hz. Peygamberin dokuz vasfına işaret edilir. 1) Risalet 2) Nübüvvet 3) Ümmî 4) Tevrat ve İncil'de zikredilmesi 5) İyiliği emretmesi 6) Kötülüğü yasaklaması 7) Temiz gıdaları helal kılması, 8) Zararlı gıdaları yasaklaması ve 9) ağır sorumlulukları kaldırması.³⁰

İslam alimleri Kur'an ayetlerinden ve Hz. Peygamberin hadislerinden hareketle, son nebinin Peygamberlikten önce bir eğitim almadığını, okuma ve yazma bilmediğini ileri sürmektedirler. Bunun için, ileri sürülen delillerden bazıları şöyledir:

-Kur'an-ı Kerim Hz. Peygamber "ümmî"³¹ olarak vasıflandırmıştır.

-Ankebut Suresi'nde Hz. Peygamberin vasıflarına açıklık getirilmektedir. "*Sen bundan (Kur'an'dan) önce hiçbir kitap okur değildin. Elinle de onu yazmadın. Böyle olsaydı (hakkı) ibtal (için gayret) edenler şüphelenirlerdi*"³² Bu ayet, ümmî olmasının açık delilidir. Öte yandan, ayetin anlamında yer alan "bundan önce" ifadesi, "elinle de onu yazmadın" kısmından önce yer almıştır. Bu durum, kendisi gibi insanlardan bir eğitim almadığını hatırlatır.

-Hz. Peygamber kendisinin okur yazar olmadığını, "*Biz ümmî bir ümmetiz; yazı bilmez, hesap yapmayız*"³³ hadisiyle haber vermiştir. Ayrıca, ilk vahiy esnasında Cebrail'in "oku" emrine üç defa "*Ben okuma bilmem!*"³⁴ şeklindeki cevabı, son Nebi'nin vahy gelinceye kadar okuma bilmediğini hatırlatır.

- Müşrikler, O'nu çok iyi tanıyanlar ve Ehl-i Kitap, Hz. Peygamberin peygamberlikten önceki hayatında, Peygamberin bir eğitim aldığını, yazı yazdığını veya okuduğunu kanıtlayacak bir delil ileri sürememişlerdir.³⁵

-Tarihi bir hadise olarak, Peygamberin Mekke'de bulunan amcası Hz. Abbas, Hz. Peygamber'e, Müşriklerin Uhud Harbi için yaptıkları hazırlıkları, bir mektup yazarak, Benû Gıfar kabilesinden birisi ile gönderir. Hz. Peygamber, bu son derece gizli olan mektubu okutmak için, Ubey b. Ka'bı çağırır. Mektubun muhtevasını anladıktan sonra bildirilen haberleri gizlemesi tutması için sıkı tembihte bulunur.³⁶ Başka bir hadise, Taif heyeti ile Hz. Peygamber arasında geçer. Taif heyeti, İslâm'a girmeleri için bazı şartlarının olduğunu ileri sürerler. Hz. Peygamber bunların yazılarak getirilmesini ister. Getirilen maddeler arasında faizin yasak edilmemesi de bulunur. Hz. Peygamber faizle ilgili cümlenin kendisine gösterilmesini emreder. Yerini öğrenince parmağını oraya koyarak

³⁰ Diğer vasıfları için bk: Ahzab, 33/45.

³¹ Bk. Araf, 7/157-158.

³² Ankebut, 29/48.

³³ Buhari, "*Savm*", 13; Müslim, "*Siyâm*", 15; Ebû Davud, "*Savm*", 4.

³⁴ Buhari "*Bedeü'l Vahy*", 3.

³⁵ Bk. Şahin Abdussabûr, "*Hz. Muhammad Okuma ve Yazmayı Biliyor mu idi?*" Trç. Tayyar Altıkulaç, D. Dergisi, XII. Sayı 4. s. 199.

³⁶ Bk. Önkâl, Ahmet, "*Hz. Peygamberin Ümmiliği*", Selçuk Ü. İ.F. D. Konya 1975, S. 252.

konuyla ilgili ayetleri okumuş ve maddenin kaldırılmasını emrettiği rivayet edilmiştir.³⁷ Bu hadise, O'nun okumayı ve yazmayı bilmediğine delil gösterilmektedir.

-Hz. Peygamber Hudeybiye'de Mekke temsilcileri ile anlaşma şartları üzerinde görüş birliğine varıp sıra yazım işine geldiğinde, Hz. Ali'yi çağırır. Besmeleden sonra, "Bu, Allah'ın Resulü Muhammed'in, Kureyş ile yaptığı anlaşmadır." Şeklinde yazılmasını emreder. Kureyşlilerin başkanı Süheyl b. Amr buna, "Biz senin Allah'ın Resulü olduğunu kabul etseydik şimdi Mekke'ye girmekten seni alıkoymazdık.." sözleriyle itirazda bulunur. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye Allah'ın Rasülü ifadesini silmesini emreder. Hz. Ali bundan kaçınır. O'da adı geçen cümlenin yerini kendisine gösterilmesini ister ve Allah'ın Resulü ifadesini silerek yerine, "Muhammed b. Abdullah" ifadesini yazdırır.³⁸

1.3. Öğrencilik Dönemi

Vahyin başlaması Hz. Peygamberin öğrencilik dönemleridir. ilk vahiyde kendilerine; *"Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir aşılınmış yumurtadan yarattı. Oku! Rabbin, en büyük kerem sahibidir. O Rab ki kalemle (yazmayı) öğretti. İnsana bilmedikleri şeyi öğretti."*³⁹ ifadeleri üzerine *"Ben okuma bilmem!"*⁴⁰ cevabını vermiştir. Konuyla ilgili diğer ayetlerde Kur'an'ın okumasının öğretildiği şöyle belirtilir:

*"Çünkü onu güçlü kuvvetli biri (Cebrail) öğretti."*⁴¹, *"Çok merhametli (Allah), Kur'an'ı öğretti. İnsanı yarattı. Ona açıklamayı öğretti."*⁴², *"Nûn. Kaleme ve (kalem tutanların) yazdıklarına andolsun ki"*⁴³, *"...Allah sana Kitab'ı ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediğini öğretmiştir. Allah'ın lütfu sana gerçekten büyük olmuştur."*⁴⁴

Anlamalarını aldığımız ayetlerde Kur'an'ın Allah tarafından Cebrail vasıtasıyla Peygamberimize ezberletildiği anlaşılmaktadır. Bu öğretme yazdırma ve yazılanı okuma şekliyle değil, Hz. Adem'e öğretildiği gibi, zihin, lisan ve katiplere yazdırma şekliyle olmuştur.⁴⁵ İlk inen sureler kısa ayetlerden oluşur.⁴⁶ Dikkat edilirse, Alak, Kalem, Müzzemmil, Müddessir, Tekvir, Âlâ, leyl vs sureleri kısa ayetlerden meydana gelir. Kısa ayetleri ezberlemek kolaydır. Bu, bir nevi alıştırmadır. İlk vahiylerin kısa ayetlerden oluşması ve okutulması ezberleme için önemli bir metottur. Âlûsî, Hz. Ömer'den gelen nakle işaret ederek Kur'an'ın ezberlenmesini kısa surelerden oluşan ayetlerden başlayarak alıştırmak için beşer ayet beşer ayet ezberletildiğine işaret eder.⁴⁷ Yüce Allah Peygamberine öncelikle kısa ayetlerden oluşan vahiy göndermiş, ezberlemesi ve anlaması

³⁷ İbnu'l-Esîr, *"Usdu'l Gâbe"*, 11/216, Mısır 1286.

³⁸ Buhari, *"Magazi"*, 43; *"Sulh"* 6; *"Cizye"* 19; Müslim, *"Cihâd"*, 90.

³⁹ Alak, 96/1-5.

⁴⁰ Buhari *"Bedeü'l Vahy"*, 3.

⁴¹ Necm, 53/5. Krş Tekvir, 81/19-20.

⁴² Rahman, 55/1-5.

⁴³ Kalem, 68/1.

⁴⁴ Nisa, 4/113.

⁴⁵ İbn-i Kesir, Ebu'l-Fida İsmail Ömer, *"Tefsîru'l-Kur'an'l-Azîm"*, Beyrut 1999, (I-IX), VIII/459.

⁴⁶ Bk. İzzet Derveze, *"Tefsîru'l-Hadis"*, I-X, Mısır, 2000; 1/283.

⁴⁷ Bk. Âlûsî, Ebu'l-Fadl, *"Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ani'l-Azîm Ve's-Seb'il-Mesânî"*, XV/188.

için kolaylaştırmıştır.⁴⁸ Zira Kur'an'ın dışında başka ilahi kitapların ezberlendiğine dair bilgi yoktur. Yukarıda işaret edilen sure ve ayetlerde Yüce Allah'ın Peygamberin şahsında nasıl öğretilmesi gerektiğine işaret etmiş, Peygamberimizde uygulamasıyla göstermiştir. Yeni öğrenecek kişilere kısa surelerle temrin yaptırılarak ezberleme ve öğretme metotlarının gösterilmiş olması hafızlık usulüne bir geçiş olarak düşünebiliriz.

1.4. Kur'an-ı Kerim'in Tedrici İnişi

Yaratıcı Peygambere Kur'an'ı gönderirken; *"...Allah kolaylık diler, zorluk dilemez.."*⁴⁹ ifadeleriyle kolaylık prensibini hatırlatır. Zira Kur'an kolaydır kolay olanı emreder. Kur'an'ı tedrici bir şekilde ve kısa surelerle göndermeye başlaması Peygambere ve ümmete bir kolaylığı ifade eder. Ayetlerin nüzülü uzun zaman dilimini oluşturması bir hedefe matuftur. Öncelik tevhid olmakla birlikte, daha sonra diğer esasları takip etmiştir. Hz. Peygamberden önce gönderilen ilahi kitaplar bir defada nazil olmuş, vahiy verilen Peygamberin dışında kimse ezberleyememiş ve kayıt altına alınamamıştır. Kur'an-ı Kerim ise, nüzülüyle birlikte ezberlenmiş, okunmuş ve yazılmıştır. Kur'an'ı gönderen ve öğreten Yüce Allah'tır. Yaratıcı vahiy Hz. Peygambere öğretirken izlenilen usulü şöyle belirtir:

*"Ayrıca onu sürekli okunan bir Kur'an kılmak için bölüm bölüm açıkladık ki; üzerinde dura dura insanlara okuyasın. Çünkü onu hayata geçiresin diye parça parça indirdik."*⁵⁰

Vahyin hedeflerini gerçekleştirmenin ilk yolu okunmasını öğrenmek, okumak ve hayatına tatbik etmektir.⁵¹ Okunanın yaşam tarzına dönüşmesi için anlamak gerekmektedir. Anlamını aldığımız ayette şu noktalara vurgu yapılır. a) Uzun zaman dilimi içinde gönderilmesi, b) Bir ayet, hizip, bir aşır. (on ayet) şeklinde inmesi ve c) ihtiyaca göre gönderilmesidir. Bu esaslar öğrenilmesini ve okunmasını kolaylaştırdığı gibi, kötülüklerin tedrici bir metod ile düzeltilmesini⁵² ve hükümlerin anlaşılmasını sağlamaktadır. Hz. Peygamber ve ümmetine verilen vahiy, uygulanması ve öğrenilmesi için kolaylaştırılmış yapılabilecek esasları oluşturmuştur.⁵³ Eğitimin nasıl yapılacağı da Cebrail (as) vasıtasıyla uygulamalı olarak gösterilmiştir.

*"Gerçek hükümdar olan Allah yücedir. Vahyi sana tamamlamadan önce Kur'an'ı (okumakta) acele etme ve «Rabbim, benim ilmimi artır» de."*⁵⁴

Ayette dinleme, ezberleme ve anlamaya vurgu yapılır. Vahyin tamamlanması istenirken acele edilmesi yasaklanır.⁵⁵ Zamahşeri, söz konusu ayeti Kıyâme Suresi'ndeki

⁴⁸ Bk. Kamer, 54/17, 22.

⁴⁹ Bakara, 2/185.

⁵⁰ İsra, 17/106, Bk. ez-Zemahşeri, Carullah Muhammed b. Ömer, *"el-Keşşaf an-Hakâiki't-Tenzil"*, (I-IV), II/378.

⁵¹ Geniş bilgi için bk; Ali Öge, *"Rivayet ve Dirayet Ayetlerinde Tertil Ayetlerinin Yorumlama Biçimi"*, KSÜ İlah Fak Der. 25/2015, s. 31-32.

⁵² İçki ayetlerinin tedriciliği buna örnek teşkil etmektedir. Bk; Bakara, 2/219; Nisa, 4/43; Mâide, 5/90.

⁵³ Farklı manalar için bk. Taberi, *"Câmiu'l-Beyân an-Te'vili Ây'l-Kur'ân"*, (I-XXX), Mısır 1903; XV/177; Râzi, Fahrudin Ebu Abdillah (ö. 606/1206), *"Mefâtihu'l-Gayb"*, (I-XXXII), Mısır ts, XXI/67-68.

⁵⁴ Ta'ha, 20/114.

⁵⁵ Beydavi, *Envâru't-Tenzil ve esraru't-Te'vil*, (I-II) Beyrut 2001; II/655.

16-18 ayetlerine işaret ederek açıklar.⁵⁶ Müellif şu noktalara dikkatimizi çeker. a) Vahiy esnasında dinlemek gerektiği, b) Allah'tan yardım istenmesi ve c) gelen vahyin yavaş, tane tane okunması. Yüce Allah başarıya ulaşmak için kendisine güvenilmesi, dua edilmesi ve sığınılmasını ister. Kur'an öğrenmede titiz davranan Hz. Peygamber onun çokca okunmasına önem vermiştir.⁵⁷ Müslümanların en hayırlısının okuyan ve okutanlar olduğunu söylemiş,⁵⁸ gıpta edilecekler arasında Kur'an okuyanları belirtmiş,⁵⁹ tükenmeyecek bir kazanç elde edecekleri haber vermiştir.⁶⁰ Cebrâil okurken unutmamak için dilini oynatan Peygambere Yüce Allah buna gerek olmadığını sadece dinlemesi gerektiğini hatırlatmıştır.

*"Rasûlüm!) onu (vahyi) çarçabuk almak için dilini kımlıdatma" Şüphesiz onu, toplamak (senin kalbine yerleştirmek) ve onu okutmak bize aittir O halde, biz onu okuduğumuz zaman, sen onun okunuşunu takip et. Sonra şüphen olmasın ki, onu açıklamak da bize aittir."*⁶¹

Bu ifadelerle vahin ezberlenmesi için nasıl davranılması gerektiğini öğretmiştir.⁶² Yukarıda anlamlarını aldığımız ayetlerde Yüce Allah üç şeyi kendi üzerine aldığını işaret etmektedir. a) Peygamberin hafızasında vahyi toplayıp unutmamasını önlemek,⁶³ b) Vahyi Peygamberin okumasını sağlamak, c) Vahyin açıklanmasını öğretmektir. Diğer taraftan müşriklerin, daha önce gönderilen peygamberlere verilen vahyin bir defada indirilmesi bilgisinden hareketle Kur'an'ın da böyle olması gerektiği şeklindeki itirazlarına şu cevap verilir:

*"İnkâr edenler: Kur'an ona bir defada topluca indirilmeli değil miydi? dediler. Biz onu senin kalbine iyice yerleştirmek için böyle yaptık (parça parça indirdik) ve onu tane tane (ayırarak) okuduk."*⁶⁴

HZ. PEYGAMBER'DE; "Amacını gerçekleştirmek için acele eden kimse, ne yol alır, ne de sağlam binek bırakır."⁶⁵ buyurmuştur. Hz. Aişe'den rivayet edilen meşhur bir haberde, tedricilik metodun eğitim ve öğretimdeki önemine şu hadisle işaret edilir. "Kur'an'da detaylı olarak ilk önce inen surelerde Cennet ve Cehennem zikredilmektedir. Ne zaman ki insanlar İslam'a ısındılar o zaman helal ve haram nazil oldu. Eğer ilk önce, 'içki içmeyiniz', şeklinde ayet nazil olsaydı, insanlar, 'Biz ebediyen içkiyi terk etmeyiz' derlerdi. Yine, zina

⁵⁶ ez-Zemahşeri, Carullah Muhammed b. Ömer, "el-Keşşaf an-Hakâiki't-Tenzil", (I-IV), Beyrut ts II/448; bk. Abdurrezzak Nevfel, "Kur'an-ı Kerim Tilaveti", Ter. Harun Ünal, Petek Yay.Ts. s.59-60.

⁵⁷ Hz. Peygamberin Kur'an öğretmedeki hassasiyeti İbn Mesud'un "Fukrâ" kelimesi ile ilgili ikazında görmekteyiz. bk İbnü'l Cezerî, Muhammed b. Muhammed, "et-Temhid fi-İlmi't-Tecvid" Beyrut 1986, s.173.

⁵⁸ Buharî, "Fedâilu'l Kur'an", , 21; Ebû Dâvud, "Vitr", 14.

⁵⁹ Bk Buharî, "İlm", 15, "Zekat", 5.

⁶⁰ Fatır, 35/29.

⁶¹ Kiyâme, 75/16-18; Bk. Zemahşerî, Keşşaf, Lübnan ts, IV/165.

⁶² Bk. Buharî, Tefsir, Sure 75. Taberi, Tefsir, XXIX/116-119.

⁶³ Bk Âlâ, 87/6.

⁶⁴ Furkân, 25/32.

⁶⁵ Ahmed b. Hanbel; Müsned, Mısır, ts. I/300.

yapmayınız, şeklinde bir ayet nazil olsaydı, 'Biz zinayı terk etmeyiz' derlerdi."⁶⁶ Diğer taraftan, gelen vahyin hafızada belleneceği veya yazılması durumunda nasıl okunması gerektiğini de öğreten Yüce Allah'tır.

*"Ey örtünüp bürünen (Resûlüm)! Gecenin birazı hariç olmak üzere geceleyin kalk (namaz kıl). Gecenin yarısında kalk, yahut yarısından biraz eksilt veya bunu artır ve ağır ağır Kur'ân oku."*⁶⁷

Kur'an'ın; Allah'ın takdir ettiği zaman dilimi içinde gönderilme sebebinin, İslam'ı bütün dinlerden üstün kılmak,⁶⁸ inanmayı, öğrenmeyi, kötülükleri gidermeyi, güzel hasletleri yaygın hale getirmeyi, tebliği ve uygulamayı kolaylaştırmak için olduğu anlaşılır. Taha Suresi'nde, Kur'an'ın zorluk çıkarmak için değil, Allah'tan korkan insanların öğüt almaları için indirildiğini açıklamış olması,⁶⁹ tedrici metodun önemini hatırlatmaktadır.

1.5. Kur'an Nasıl Okunmalıdır?

Kur'an-ı Kerim nasıl okunmalıdır? sorusuna verilecek cevap Yüce Allah Cebrail aracılığı ile Hz. Peygamber'e nasıl öğretmiş ve okutmuş ise öyle okunmalıdır şeklindedir. Kur'an'ın güzel ses ve kendine has bir üslupla okunması gerekir.⁷⁰ Harflerin mahreç ve sıfatlarına riayet edilmelidir.⁷¹ Dinleme ve okuma Yaratıcı'nın öğrettiği şekliyle olur.⁷² Eğitimin ilk metodunun dinleme, dua etme, kalp-kulak ilişkisi, öğrenmek için sabırda süreklilik gerekmele birlikte ilk usul arz ve sema metoduyla yapılmış,⁷³ nasıl okunacağı tertil ayetlerinde ifade edilmiştir.

"...onu tane tane (ayırarak) okuduk."⁷⁴ ve "...Kur'an'ı tane tane oku."⁷⁵, "Biz onu, Kur'an olarak, insanlara dura dura okuyasın diye (âyet âyet, sûre sûre) ayırdık; ve onu peyderpey indirdik"⁷⁶

Yaratıcı'dan bu emirleri alan Hz. Peygamber eğitimde titiz davranmış, öğrendiklerini uygulayarak ümmetinin okuma ve öğrenmelerini teşvik etmiştir.

⁶⁶ İbnü'l-Hacer el-Askalanî, "Fethu'l-Bârî bî Şehr'l-Buharî", Kahire 1959, XX/414; bk, Özbek Abdullah, "Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed", Konya 1991, s.186.

⁶⁷ Müzzemmil, 74/1-4.

⁶⁸ Bk. Tevbe, 9/33.

⁶⁹ Tâ'hâ, 20/2.

⁷⁰ Bk. Ata, Ulvi, "Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet içi Eğitim Kurslarında Kıraat Eğitimi, Tarihten Günümüze Kıraat Eğitimi", Uluslararası Kıraat Sempozyumu, DİB, 2012/479.

⁷¹ Konuyla ilgili geniş bilgi için bk. Koç, Mehmet Akif, "Harf Eğitiminde Arap-Türk Ağzı İkilemi Üzerine" Uluslararası Kıraat Sempozyumu, DİB, 2012/598-599.

⁷² Konuyla ilgili bk. Hâdimî, Muhammed. B. Osman, "Risaletü Tertî'l-i-Kur'an", (thk. Trc. Yavuz Fırat, (Kur'an-ı Kerim'i Okuma Adabı ve Faziletleri,) Kayseri 2017, s. 38-40; Ali Öge, Rivayet ve Dirayet Tefsirlerinin Tertil Ayetlerinin Yorumlama Biçimi, KSÜ.İ.Fak Der. 25//2015.; s. 31-33.

⁷³ Cebrail ile peygamberin karşılık okumaları demektir.

⁷⁴ Furkan, 25/32.

⁷⁵ Müzzemmil, 73/4.

⁷⁶ İsrâ, 17/106.

Müslümanların en hayırlısının Kur'an'ı öğrenen ve öğretenler olduğunu söylemiş,⁷⁷ okuyanlara büyük mükafat verileceği belirtilmiş,⁷⁸ imrenilecekler arasında Kur'an'la meşgul olanlar zikredilmiştir.⁷⁹ Ümmü Seleme annemiz, Peygamberin Kur'an okumasıyla ilgili bir soruya, Hz. Peygamberin okumasının harf harf/tane tane sözleriyle cevap vermiştir.⁸⁰ Enes b. Mâlik benzer bir soruya, "kıraati med'li diyerek cevap vermiş ve besmeleyi okuyarak; Peygamberimiz, Bismillah'daki "Lamı" uzatır, er-Rahmandaki "ma'yı" uzatır ve er-Rahim'deki "hâ'yı" uzatırdı"⁸¹ demiştir. Yine Peygamberimiz Kur'an'ı üç günden önce bitirilmesini uygun bulmamıştır.⁸²

Son Nebi Kur'an'ın dikkatle ve özenle okunması gereği üzerinde durmuş ve "Kalpleriniz üzerinde birleştiği sürece Kur'anı okuyun, kalben ondan ayrılınca okumayı bırakınız"⁸³ buyurmuştur. Bu hadisten Kur'an okurken, kalp ve zihin uyanıklığı olması anlaşılmaktadır.⁸⁴ Hz. Peygamberin Kur'an'a karşı gösterdiği hassasiyet lafız ve mana yönünü müşterek kapsamaktadır. Kur'an'da yer alan "tertil" ile okuma mana ve lafıza riayet ederek okuma demektir. "...onu tane tane (ayırarak) okuduk."⁸⁵ ve "...Kur'an'ı tane tane oku."⁸⁶ emri Cebrail'in Hz. Peygamber'e okuması ve Peygamberin'de ümmetine öğretme şeklidir.

Tertil, "ratile" fiilinden türetilen bir mastardır.⁸⁷ Bir şeyi güzel, düzgün kusursuz, açık alarak hakkını vermektir. Terim olarak tanımını Hz. Ali'nin ifadelerinde bulmaktayız. O, Müzzemmil suresi 4. Ayet hakkında soru sorulduğunda şöyle demiştir. "Tertil; harfleri tecvidle/sıfat ve mahreçlerine göre gereği gibi okumak ve vakfedilecek yerleri bilmektir."⁸⁸

Kur'an ilimleri hakkında önemli eseri olan Zerkeşi, (794/1392) tertili şu şekilde açıklamaktadır. Kur'an'ı okuyan her kişinin O'nu tertil ile okuması gerekir. Tertil ile okumak kelimelerin hakkını tam vermek, harflerini açık okumak, lafızları düşünerek kelimeleri güzel şekilde teleffuz etmek, nefesi yetmediğinde uygun yerde durarak tekrar okumaya devam etmek ve harflerin hakkını vermek şeklinde olur. Tertilin en alt sınırı hızlı olsa bile okuduğu açık seçik olmasıdır. Üst sınırı da dura dura okumaktır.⁸⁹ Taberi'de tertili geniş olarak değerlendirdikten sonra ağır ağır, açık bir şekilde güzel sesle okumaktır şeklinde tanımlar.⁹⁰ İbn-i Kesir'de, (774/1373) benzer rivayetlerden sonra

⁷⁷ Bk.Buhârî, "Fedâilü'l-Kur'an", 21; Ebû Davud, "Vitr", 14.

⁷⁸ Bk. "Fâtır", 39/29; Buhârî, "Tevhid", 52.

⁷⁹ Buhârî "İlim", 15; "Zekat", 5.

⁸⁰ Bk. Tirmizî "Kraat",1; Ebû Dvud, "Vitr", 20.

⁸¹ Buhârî, "Fedâilu'l Kur'an", 29 ; Bk.Öge, Ali, a.g.e.; s.34.

⁸² Tirmizî, "Kıraat", , 13; İbn-i Mâce "İkâme", 178.

⁸³ Buhârî, "Fedâilu'l-Kur'an",34, Müslim, "Sıyâm", 184.

⁸⁴ Çetin, Abdurrahman, "Kıraatlerin Tefsire Etkisi", İst 2001, s.22.

⁸⁵ Furkan, 25/32.

⁸⁶ Müzzemmil, 73/4.

⁸⁷ İbnu'l-Cezerî, " en-Neşr fi'l-Kıraati'l-Aşr", I/207.

⁸⁸ Bk. Heyet, "Mu'cemül Arabi'l-Esâsi", Alesco 1989, s. 504; "İbnu'l-Cezerî, en-Neşr". I/209.

⁸⁹ Zerkeşi, Muhammed b Abdillah, "el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'an", (I-IV) Beyrut 2009; 1306.

⁹⁰ Taberi, Tefsir, XXX/126-127.

kendi görüşü olarak Kur'an'ı tane tane güzel sesle okumanın gereğini belirttikten sonra İbn-i Mesud'dan gelen "...Kur'an'ı şiir gibi hızlı okumayın, acayıpları üzerinde durun, kalplerinizi harekete geçirin. Hemen sureyi bitirmeyi düşünmeyin."⁹¹ hadisine yer verir.⁹²

Kıraat kitaplarında yer alan bilgilere göre Kur'an üç şekilde okunur. Bu okuyuşların hepsinin tertil yönü vardır. Ayette ifade edilen 'tertil' Kur'an'ı okuma şekillerinden birisidir. En yavaş okumadır. Sözü yerli yerinde, uygun, tane tane ve güzel bir şekilde okuma demektir. Bu okuyuş, kıraat imamlarından Hamza(ö.156/773) ve Verş'in (ö.197/812) usulüdür. Asfî med üzere dört elif ilave edilir. Buna göre meddi muttasıl ve meddi munfasıl beş elif çekilerek okunur. Günneler name yapmadan en üst sınırdaki, muttasıl, munfasıl ve lazımlar en üst seviyede çekerek okunmalıdır. Meddi ârız ve meddilini üst sınır olan tul ve kasr arası okumak mümkündür. Meddi arızda okuyucu istediği meddi tercih edebilir. Zira caiz medlerde esneklik bulunur. Tertilin diğer ismi tahkiktir. Tahkik talim ve temrin içindir. Tertil tefekkür ve istinbad içindir.⁹³

Tedvir hadr ve tertil arasında bir okuyuştur.⁹⁴ Asım(ö.127/745) kıraatinin okunuş şekli tedvirdir. Bu okuyuş Hz. Ali, Zeyd b. Sabit, İbn-i Mesud ve Ubey b. Kaab'a vasıtasıyla Peygambere ulaşır. Diğer kıraatlere kolaydır. Dünya Müslümanlarının üçte ikisi tarafından uygulanır. Yâni medlerin çekimi asli med üzerine üç elif ilavesiyle Asım Kıraati okunmuş olur. Böylelikle muttasıl, munfasıl ve lazım medler dört elif çekilir.

Üçüncüsü hadr okuyuşudur. Kıraat imamlarından beş tanesi bu okuyuşu tercih eder. Hızlı okuyuş şeklidir. Hadırdan daha hızlı okumak sünnete uygun değildir. Ölçüleri muttasıl iki, munfasıl bir, lazım üç, arız ve medd-i lin arız sukünlüsü ise bir elif çekilerek okunur.⁹⁵

Yukarıdaki okunuş şekilleri Peygamberimiz tarafından uygulanmış ve uygulatılmıştır. Bu uygulama üst ve alt sınır tayin edilmiş olur. Cebrail, Peygambere nasıl öğretmiş ise peygamberimiz ümmetine aynı şekilde okumuş ve öğretmiştir. Peygamberimiz öğrendiğini ümmetine okumuş ve yazdırmıştır. Ümmeti de dinlemiş, okumuş ve yazmıştır. Yaratıcı üçüne de işaret eder. Kur'an'da yer alan "oku" ve "kalem" kelimeleri genel bir ifadedir. Sadece dini emirleri içermez. İlimlerin tamamını kapsar. Bu durum her asrın ihtiyaçlarına göre birtakım yeniliklerin olabileceği anlaşılır. Örneğin ilk dönemlerde arz ve semâ metodu eğitimin esasını oluşturmaktaydı. Asrımızda ise teknolojinin farklı imkânlarını kullanma ile yeni metodlar gelişmiştir. Bilgi sayar, kayıt cihazları ve diğer teknik imkânlar vazgeçilmez hale gelmiştir. Örneğin çok güzel okuyan

⁹¹ Buharî, "Ezan", 106.

⁹² İbn Kesîr, Ebu'l-Fida İsmail Ömer, "Tefsîru'l-Kur'an'l-Azîm", Beyrut 1999, I-IX; VIII/260-261; konuyla ilgili bk Fırat, Yavuz, Kıraat, Tertil ve Tilavet kavramlarının Anlamsal Araştırma ve Karşılaştırılması, Sosyal Bilimler En Dergisi, 13/2002; 263-265.

⁹³ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/209; İstinbat gizli şeyleri ortaya çıkarmaktır.

⁹⁴ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/207.

⁹⁵ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/207; Bk. Çetin, Abdurrahman, "Kur'an Okuma Esasları", Bursa 2013, s. 325-327.

bir hocanın okuyuşu kayıt edilip dinlenir. Yazılı ve görsel imkânlar kullanılır. Bu aletler ve yeni gelişen imkânlar kullanılarak kısa zaman içinde Kur'an öğrenimi mümkün olur.

1.6. Cebrail'in Ve Peygamberin Karşılıklı Okumaları

Cebrail as. Peygamberimize okuması ve peygamberimizin dinleyerek öğrenmesi eğitimin ilk temelidir. Diğer bir ifade ile okumak arz, öğrencinin dinlemesi de semadır. Arz terim olarak mukabele etme, muhataba bir şeyi sunma anlamına gelir. Birinin sunması diğerinin dinlemesi, kitaptan takip etme anlamına da gelir.⁹⁶ Hz. Peygamber kendisine gönderilen vahiyleri ezberliyor, ümmetinin ezberlemesini teşvik ediyor, namazlarda yavaş yavaş okuyarak unutulmamasını sağlıyordu.⁹⁷ Arza, Hz. Peygamber Kur'an metnini kontrol, tespit ve muhafaza için uyguladığı yöntemdir. Cibril ve Hz. Peygamber arasında karşılıklı yapıldığı bilinir. Bu durumu İbn Abbas'tan gelen nakilden öğrenmekteyiz. "Hz. Peygamber Kur'an'ı Cibril'e her Ramazanda arz ederdi. Arz ettiği gecenin sabahında esen rüzgârdan daha cömert olurdu. Kim ne isterse verirdi. Vefat ettiği yıl iki defa arz olundu"⁹⁸

Muhammed Hamidullah, Hz. Peygamberin Ramazan ayına mahsus olmak üzere o Ramazan'a kadar gelen Kur'an metinlerini gündüzleri sesli olarak okuduğunu, sahabilerin de kendilerine ait Kur'an nüshalarını alıp takip ettiklerini, varsa hataları düzelttiklerini belirtir. Hz. Peygamber'in vefat ettiği yıl ise, bu olay iki defa tekrar edilir. Böylece Hz. Peygamberin Cebrail'e Cebrail'in Hz. Peygamber'e okuyarak son şeklini aldığı, ümmetinin de bu mukabeleyi dinlediği bilgisine yer verir.⁹⁹ Böylece birçok ümmet bu arza-i ahireye katılmış olur. Hz. Peygamber ile Cebrail As'ın karşılıklı okumaları Kur'an'ın arza-i ahirede nihâî şeklini alması açısından önemlidir. İmam-ı Asım'ın Hocası olan Abdurrahman es-Sülemî'den(ö.74/693) gelen nakilde şu bilgilere yer verilir:

*"Ebû Bekr, Ömer, Zeyd b. Sabit, muhacir ve ensarın kıraati aynıdır. Bunlar umurun kıraatini okuyorlardı. Bu kıraat de Hz. Peygamber'in vefat ettiği sene Cibril'e iki defa arz ettiği kıraattir. Bu arze-i ahireye, Zeyd b. Sabit'te katılmıştır. Zeyd b Sabit vefatına kadar bu kıraati okuttu. Ebû Bekr'in Kur'an'ı toplatmasında, Hz. Osman'ın çoğaltmasında bu kıraati esas almışlardır."*¹⁰⁰

Zeyd b. Sabit'in dışında Abdullah b Mes'ud gibi önemli sahabelerin de arza-i ahirede bulunduğu bilinir.¹⁰¹ Arz ve sema metodu Hz. Peygamber'den beri aralıksız uygulanan bir metottur. Asrımızda da en yaygın öğretim tekniğidir. Cebrail ve Hz. Peygamber'in her Ramazanda karşılıklı okumaları, Müslümanlar arasında mukabele geleneği olarak devam etmektedir. Ramazanlarda okunan mukabele buraya dayanır. Bu okuyuş genellikle hadr şekliyle yapılır. Bu okuyuşların öğrenilmesinde asıl olan hocanın

⁹⁶ İbn Manzur, Muhammed b. Mukarram, "Lisanü'l-Arap", Beyrut ty. VII/167.

⁹⁷ Zerkeşi, "Burhan", I/237.

⁹⁸ İbn Hanbel, "Müsned", I/231.

⁹⁹ Hamidullah, Muhammed, "İslam Peygamberi", (Çev. S. Tuğ), I-II İst. 1993, s.698.

¹⁰⁰ Zerkeşi, I/237. Bk.Mustafa Atilla Akdemir, "Kur'an İlmî Eğitimi ve Öğretim Metotları", İst 2013 s. 29-32.

¹⁰¹ Bk. Buhari, "Fedailü'l-Kurân", VI/101-102.

kontrolünde yapılan eğitimidir. Hz. Peygamberin Cebrail'den öğrendiği gibi dinleme ve karşılıklı okuma metodu uygulanır. Eğitim ve öğretimde ilk dönemdeki metotlar asıl olmakla birlikte asrımızda ilave metotları uygulamamız mümkündür. Hoca her zaman kendini yenilemek durumundadır.

2. HZ. PEYGAMBERİN EĞİTİMİ

Hz. Peygamber kendisine ifade edilen acele etme, vahiy tamamlanıncaya kadar dinle ve oku emirlerini aynen ümmetine uygulamıştır.¹⁰² Ümmetine öğrenmeyi teşvik konusunda şu ayeti hatırlatmıştır. *“Allah'ın kitabını okuyanlar, namazı kılanlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan (Allah için) gizli ve açık sarf edenler, asla zarara uğramayacak bir kazanç umabilirler.”*¹⁰³ Hz. Peygamber de vahyin verildiği ilk günlerden itibaren Kur'an'ı öğrenmeyi hep önde tutmuş, teşvik etmiş, desteklemiş, müjdelemiş, Müslümanlara da bu konuya önem vermelerini emretmiş ve *“Sizin hayırlınız Kur'an-ı öğrenen ve öğretenidir.”*¹⁰⁴ buyurmuştur. Kırk yıldan fazla Kur'an öğretene Ebû Abdurrahman el-Sülemî (ö.74/693) bu hadise işaret ederek; *“Beni bulduğum yerde oturtan işte budur.”*¹⁰⁵ demiştir.

2.1. Eğitimci Olarak Hz. Peygamber

Eğitim ilk insanla başlamış Hz. Peygamber'le zirveye ulaşmıştır. Kur'an eğitimi Kur'an'ın inzaliyle başlamış, itinalı ve kontrol altında yazılmasıyla birlikte, talimli okunuşunu, ezberlenmesini sağlamış ve yıllık mukabele şeklinde okumuştur.¹⁰⁶ İlk uygulama evinde olmuş daha sonra Mekke'de Erkam b. Ebi'l Erkam'ın evinde öğretmeye başlamıştır. Burada yetiştirdiği öğrencilerden Mus'ab b. Umayr'i Medineye muallim olarak göndermiştir. Hz. Peygamber', her konuda yetiştirilmiş ve ümmeti tarafından örnek alınması istenmiştir.¹⁰⁷ İbn Mes'ud'un ifade ettiği gibi, *“O, hayrın anahtarını ve sonuçlarını öğretmişti.”*¹⁰⁸ Ümmetine, *“Ben size bir babanın evladına öğrettiği gibi öğretiyorum”*¹⁰⁹ demiştir. Sahabeye ilmin önemini anlatırken, *“İlim talep etmek her Müslümana farzdır.”*¹¹⁰ ifadeleriyle hedef göstermiş geleceği kazanmanın ilimle olacağını hatırlatmıştır. İlim tahsil eden gençleri müjdelerken; *“Kim ilim öğrenmek için bir yola giderse Allah ona cennete giden yolu kolaylaştırır. Allah'ın evlerinden bir evde, Allah'ın kitabını okuyan ve kendi aralarında onu araştırıp öğrenen bir topluluğun üzerine sekinet (ilahi yardım) iner. Onları rahmet bürür. Etraflarını melekler sarar ve Allah onları*

¹⁰² Bk: Kurt, Yaşar, *“Kur'an'ın Korunmasında Hafızlık Müessesesi,”* Hitit Ü. İlh. Fak. Der. C.11, sayı 22; s.245-246.

¹⁰³ Fatır, 35/29.

¹⁰⁴ Buhârî, *“Fedailü'l-Kur'ân”*, 21; Ebû Dâvud, *“Vitr”*,14.

¹⁰⁵ Bk. Buhârî, *“Fedailü'l-Kur'ân”*, 21.

¹⁰⁶ Bk. Abdullah Özbek, *“Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed”*, Konya 1991, s. 18.

¹⁰⁷ Bk. Kalem, 68/4; Al-i İmrân, 3/31-32.

¹⁰⁸ *Hadislerle İslam*, VI/579.

¹⁰⁹ İbn Mâce, *“Taharet”*, 36.

¹¹⁰ İbn Mâce, *“Sünnet”*, 17.

*huzurunda bulunanlara anar. Kimin ameli kendisini geriletir ise soyu onu ileri götürmez.”*¹¹¹ buyurmuştur. Son nebi kendisini tanıtırken şöyle demiştir. *“Allah beni sıkıntı verip zorlaştırıcı olarak göndermedi. Beni ancak kolaylaştırıcı, müjdeleyici bir öğretmen olarak gönderdi.”*¹¹² Anlamını aldığımız hadis Peygamberin bir eğitici ve öğretici olduğunu hatırlatmış, başarılı öğretmenin kolaylaştırıcı ve sevdiren olduğuna işaret etmiştir.

2.2. İlk Medrese

Medine'ye hicretten sonra Mescid-i Nebi'ye yapılan ve Suffe adı verilen sade bir gölgelik, sistemli ilk medresedir. En çok hadis rivayet eden sahabilerden Ebû Hüreyra,¹¹³ Abdullah b. Ömer,¹¹⁴ ve Ukme b. Âmir¹¹⁵ ilk medreseden mezun olmuşlardır. Hz. Peygamber vali, komutan idareciyi burada yetişenlerden göndermişti. Konuyla ilgili Ebû Hüreyre'den şu bilgiler gelmektedir: *“Suffe ehli İslam Ehlinin misafir hanesiydi. Onların ne aileleri, ne de malları vardı.”*¹¹⁶ İslam'ın ilk eğitim yeri Suffe, ilk öğrencileri de Suffe ehlidir. Onlar züht, takva, ilim ve marifet ehlidir. İlim ve ibadetle meşgul olurlardı.¹¹⁷ Bu medrese, İslam'ın ilk yatılı okulu olarak bilinir. Eğitimcisi de Hz. Peygamberdir. Bunlar arasında her yaşta sahabe bulunur. Hz. Peygamber onları ahlak ve maneviyat açısından eğitiyor, gerekli bilgileri veriyor, içlerinden kimisi Kur'an, kimi de hadis âlimi oluyordu.¹¹⁸ Sayıları hakkında kesin bir rakam vermek mümkün değildir.¹¹⁹ Rahmet Peygamberi ilk öğrencilerini ilme teşvik konusunda şöyle buyurur:

*“Hanginiz sabahleyin Buthan veya Akik'a gidip, Allah'a karşı günah işlemekten ve akrabalık bağlarını kesmeden iri hörgüçlü, gösterişli iki deve almak ister.?” buyurdu. Oradakiler, ‘Hepimiz ya Resulallah’ dediler. Efendimiz, “Vallahi birinizin her gün sabahleyin mescide gidip Allah'ın kitabından iki ayet öğrenmesi, onun için iki deveden daha hayırlıdır. Eğer üç ayet öğrenirse üç deveden daha hayırlıdır. Dört ayet öğrenirse dört deveden daha hayırlıdır. Okunacak her ayet kendi sayısınca deveden daha hayırlıdır.”*¹²⁰

Buraya aldığımız hadis Kur'an öğrenmeyi teşvik ederek bir ayeti öğrenmek bir deveden daha hayırlı olduğunu bildirmesi ahiretteki alacağı karşılığı hatırlatır. Diğer taraftan Allah yolunda kendilerini vakfetmiş olan ilk öğrenciler, Peygamberimizin yanında daima hazır bulunmuş, O'nun söz ve fiillerini ezberleyerek kendilerinden sonra gelen nesillere aktarmışlardır. İslami esasların, dini hükümlerin asrımıza kadar gelmesinde onların gayretlerinin payı büyüktür. İlim için her türlü sıkıntılara göğüs geren

¹¹¹ Müslim, “Zikir”, 38.

¹¹² Müslim, “Talak”, 29.

¹¹³ Bk. Tirmizi, “Menakıp”, 46.

¹¹⁴ Müslim, “Fadâilu's-Sahabe”, 140.

¹¹⁵ Müslim, “Musafirin”, 251; M.1873.

¹¹⁶ Bk. Buhari, “Rikak”, 17.

¹¹⁷ Buhari, “Cihad”, 184.

¹¹⁸ Bk. Buhari, “Cihad”, 184.

¹¹⁹ Bk. Buhari, “Ezan”, 18 Hz. Peygamberim Eğitimiyle ilgili bk Kurt Yaşar, “Kur'an Öğrenimi ve Caminin Kur'an Öğrenimindeki Yeri”, Ekev Akademik Dergi, sayı 16, 2003, s. 105.

¹²⁰ Müslim, “Musafirin”, 251.

Suffe Ehli'nin bu aşk ve gayretlerinin sebebi Hz. Peygamberin gerçek bir eğiticide olması gereken bütün hasletleri taşımış olmasındandır. İlk öğrenciler Hz. Peygamberi örnek alarak üzerlerine düşeni yerine getirmişler, Kur'an ve hadis eğitimi konusunda sevgiyi esas alan eğiticilik yapmışlar ve emaneti bizlere kadar getirmişlerdir. Peygamberin yetiştirdiği Abdullah b. Mes'ud, Ubey b. Ka'b, Muaz b. Cebel, Zeyd b. Sabit ve Hz. Ali öğretmenlik görevi de yapmışlardır. Bizlere düşen aynı çizgide hareket ederek gelecek nesillere kutsal emaneti en güzel şekilde teslim etmektir.¹²¹

2.3. Sevgiyi Esas Alması

Hz. Peygamberin eğitimde üzerinde durduğu ilk madde sevgidir. Eğitimde sevgi çok önemlidir. Sevgiyle yaklaşma öğrencinin korku, heyecan ve endişelerini gidererek gerçek kabiliyetini ortaya çıkarır. Hz. Enes, Rahmet Peygamberin öğrencisine yaklaşımını şöyle haber verir:

*"Hz. Peygamber bana, yavrucuğum hiçbir kimseye kin ve düşmanlığın olmadığı halde sabahlamayı ve akşamlamayı başarabilirsen bunu yap" buyurup sonra şöyle demiştir. "Yavrucuğum bu benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimi hayata geçirirse gerçekten beni seviyor demektir. Beni seven kimse de benimle birlikte cennette olur."*¹²²

Diğer bir hadiste Hz. Peygamber, Abdullah b. Abbas'a şöyle der. *"Delikanlı sana bazı şeyler öğreteceğim. Allah'ı gözet ki Allah'ta seni gözetsin. Allah'ı gözet ki Allah'ı daima yanında bulasın. Bir şey istediğinde Allah'tan iste! Yardıma muhtaç olduğunda Allah'tan yardım dile. Şunu bil ki bütün insanlar sana yardım etmek için toplansa Allah'ın takdiri dışında sana yardım yapamazlar. Ayrıca bütün insanlar sana zarar vermek isteseler Allah izin vermedikçe zarar veremezler..."*¹²³ Anlamını sunduğumuz hadislerden birincisinde hadisi öğrenip hayata geçirenin Peygamber'i sevdiği ifade edilir. Allah ve Peygamberin emrini yerine getiren de cennette Hz. Peygamberle beraber olur.¹²⁴ Diğer hadiste ise Allah'ı gözetken, O'ndan yardım dileyen ve O'na ibadet edenin önemine işaret edilmiştir. Bu iki örnek öğrenciye nasıl yaklaşmamız gerektiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Sevgiyle ve güzel sözle yaklaşım bütün olumsuzlukları ortadan kaldırır. Rahmet Peygamberi bütün yaratılanları sevmiş, şefkatli ve merhametli davranmıştır. Yaratıcı kendisine özgü rahmet ve merhamette en üst sınır olan Rauf ve Rahim isimlerini habibine vermiştir.

*"Andolsun size kendinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir."*¹²⁵

¹²¹ Geniş bilgi için bk. Heyet, "Hadislerle İslam", VI/61-619.

¹²² Tirmizi, *İlim*, 16; Bk. Nisa, 4/69.

¹²³ İbn-i Hanbel, I/293.

¹²⁴ Bk. Nisa, 4/69.

¹²⁵ Tevbe, 9/128.

Son Nebi, ümmetinin sıkıntısına üzülmüş, kederlerine ortak olmuş, mutluluklarını paylaşmış, eğitimi sevgi üzerine oluşturmuştur. Ümmeti de Peygamberini canından ve ailesinden daha çok sevmiştir. Öğretmen öğrenci ilişkisinin özeti karşılıklı sevgiye dayanır. Sevgi olursa başarı olur. Rahmet Peygamberi, eğitimde olumsuz söz ve fiilde bulunmamış, taltif etmiş, yaparsın, başarısın ifadeleriyle hep olumlu ve güzel sözlerle yaklaşmıştır. Öğrencisine olumlu ve güzel yaklaşan öğretici başarısız olan öğrencisini başarılı hale getirir. Olumsuz yaklaşan kötü davranan eğitici, öğrencisi zeki olsa bile başarısız olmasını sağlar. Hz. Enes şöyle demiştir. *“Ben Peygamber’e on sene hizmet ettim. Bir defa olsun bana “öf” demedi. Yaptığım bir şey için “Bunu neden yaptın?” veya yapmadığım bir şey için “Bunu neden yapmadın?” demedi”*¹²⁶

2.4. Kolaylaştırması

Yüce Allah, kendisine itaat eden ve Kur’an’a gereği gibi inananlara zorlukları kolaylaştırır. İtaat etmeyen, cimri olan ve ilahi vahyi gereği gibi inanmayanlara kolay olanları zorlaştırır.¹²⁷ İslam insanların sıkıntılarını gidermek için gönderilen bir dindir. Bütün güzel ve kolay olanları bünyesinde toplamıştır.¹²⁸ Konuyla ilgili Tâhâ Suresi’nde şöyle buyrulur:

*“Biz bu, Kur’an’ı sana sıkıntı versin, mutsuz olasın diye indirmedik. Onu bir öğüt, bir hatırlatma olarak indirdik; fakat bunu anlayacak olanlar, Allah’a karşı gelmekten korkan kimselerdir.”*¹²⁹

Yaratıcı, daha önce gönderilen ilahi kitaplarda Hz. Peygamberin vasıflarına işaret ederken görevinin insanlar üzerindeki ağır yükleri kaldırmak olduğunu şu ifadelerle haber vermiştir. *“...O Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten meneder, onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar. Ağırıklarını ve üzerlerindeki zincirleri indirir...”*¹³⁰ Hz. Peygamber’de insanların yükünü hafifletmiş, yapılabilecekleri emretmiş ve ümmetine kolayı tavsiye etmiştir. Kur’an’ın içeriği kolaylıkların esasını oluşturur. Yaratıcı indirdiği Kur’an’ın kolay olduğunu ve düşünülmesi gerektiğini hatırlatmıştır.¹³¹ Diğer peygamberlere gönderilen kitapların aksine Kur’an’ın binlerce insan tarafından ezberlenmiş olması, kolay olduğunun en güzel delilidir. İlahi kitabın içeriğine bakıldığında yasakların sınırlı olduğu,¹³² helallerin sınırsız olduğu görülür.¹³³ İbadetler konusunda ileri giden sahabeleri ikaz eden Hz. Peygamberin Allah’tan en çok kendisini korktuğunu, buna karşılık yediğini, içtiğini, gerektiği vakit oruç tuttuğunu, namaz kıldığını, uyduğunu, evlenip çocuk sahibi olduğunu hatırlatarak, Allah’ın insanların yapamayacaklarını

¹²⁶ Buhari, “Edep” 39; (b.6038); Müslim, “Fedâil”, 51.

¹²⁷ Bk. Leyl,91/5-10.

¹²⁸ Bk.Kaya, Remzi, “Kur’ân-ı Kerim’de Kolaylık”, İstanbul 2016, S.200-202.

¹²⁹ Tâ’hâ, 20/2-3.

¹³⁰ Araf, 7/157.

¹³¹ Kamer, 54/17.

¹³² Bk. Maide, 5/3.

¹³³ Bk. Bakara, 2/29.

emretmediğini ifade etmiştir.¹³⁴ Kur'an ayetleri ve Hz. Peygamberin hadisleri incelendiğinde zorluğu emreden bir emre rastlanmadığı, emredilenlerin tamamen kulların yararına olduğu görülür. Hz. Peygamber her inançtaki insanlara örnektir. Başkan, hâkim, komutan, imam, hatip, vâiz, eş, baba, dede ve muallim için bütün güzellikler ondadır. Yüce Allah Kur'an'da Hz. İbrahim'in duasını hatırlatarak şöyle buyurur:

*"Ey Rabbimiz! Bizi sana teslim olmuş kimseler eyle. Soyumuzdan da sana teslim olan bir millet getir..."*¹³⁵ *"Onlara, içlerinden senin âyetlerini kendilerine okuyacak, onlara kitap ve hikmeti öğretecek, onları temizleyecek bir peygamber gönder. Çünkü üstün gelen, her şeyi yerli yerince yapan yalnız sensin."*¹³⁶

Rahmet Peygamberi kendisi hakkında bilgi verirken şöyle buyurur:

*"Allah beni zorlaştırıcı, sıkıntı verici, yanılıcı ve şaşırtıcı olarak göndermedi. Lakin beni muallim (öğretici, eğitici) ve kolaylaştırıcı olarak gönderdi"*¹³⁷

Yüce Allah Kur'an'ı insanlara kolaylık olsun, rahat huzur içinde yaşasınlar, insanlar arasında tanışma ve kaynaşma sağlasınlar diye göndermiştir.¹³⁸ İnsanlar arasında dostluk ve kardeşliği tesis eden Hz. Peygamber'dir. Kolaylığı sağlayan, iyiliği emredip kötülükten sakındırma yollarını gösteren de O'dur. Son Nebi, bir gün evinden çıkıp mescide girmiş, orada halka olmuş iki gruptan birisinde Kur'an okunup dua edildiğini, diğerinde ise ilim öğrenildiğini ve öğretildiğini görür. Rasûlullah (s.a), "Her biri hayır üzeredir. Şunlar Kur'an okuyorlar ve Allah'a dua ediyorlar; Allah dilerse onlara verir, dilerse vermez. Bunlar da ilim öğreniyorlar ve ilim öğretiyorlar. Ancak ben bir muallim (öğretmen/eğitimci) olarak gönderildim" buyurarak ilim halkasını tercih etmiştir.¹³⁹ Medineli gençlerden Muâviye b. Hakem gibi pek çok sahâbî, eğitim ve öğretim esnasında Rasûl-i Ekrem'in kesinlikle azarlamadığını, asla kötü söz söylemediğini ve hiçbir zaman el kaldırmadığını ifade ederek; *"Peygamber'in yolunda canım feda olsun, ben ondan önce de ondan sonra da ondan daha güzel bir muallim görmedim"*¹⁴⁰ dediği nakledilir. Rahmet Peygamber'i eğitici olarak kolayı tercih etmiş, sevdirmiş, ümmetine güçleri nispetinde görev vermiş, baskıcı ve zorlayıcı usulleri yasaklamıştır.

2.5. Öğrencinin Durumunu Tespit

Yaratıcı kullarını farklı kapasitede yaratmıştır. Eğitim ve öğretimde yetenek önemlidir. Öğrenci, durumu tespit edilerek ona göre sorumlu tutulur. Hz. Peygamber'in Zeyd b. Sabit'ten İbranice öğrenmesini istemesi ve vahiy kâtipliği görevini vermesi bu

¹³⁴ Bk. Bakara, 2/286.

¹³⁵ Bakara, 2/128.

¹³⁶ Bakara, 2/129.

¹³⁷ Müslim, Talâk. 29.

¹³⁸ Bk. Tâhâ, 20/2; Hucurat, 49/13.

¹³⁹ Dârimî, "Mukaddime", 32; İbn Mâce, "Mekâddime", 17.

¹⁴⁰ Müslim, "Mesâcid", 33.

bağlamdadır. Bir eğitim ve öğretim yöntemi olarak Rasûl-i Ekrem'in, muhatapların durumunu, anlayış seviyesini, ruh halini ve ihtiyacını dikkate alarak ona göre sorumluluk verdiği bilinir. O, ikili ilişkilerde bu esasların göz önünde bulundurulmasını istemiştir. Bir öğretmen olarak ümmetinin kapasitesini tespit etmiş, her birine zekâ ve kapasitesine göre sorumluluk vermiştir. Zeyd b Sabit gibi üstün zekâ ve kabiliyete sahip olanlara farklı görevler vermiştir. Konuyla ilgili Hz. Ali'den şu bilgiler gelir. *"Sevgili Peygamberimiz çabuk konuşmazdı; her işitenin anlayacağı şekilde teker teker konuşurdu."*¹⁴¹ Hz. Aişe validemiz ise şöyle rivayette bulunur: *"Resûlullah (sav) konuşurken ağır ağır konuşurdu. Öyle ki eğer biri çıkıp, kelimeleri saymak istese sayardı. O, sözü sizin gibi peş peşe getirmezdi."*¹⁴² Karşısındaki muhataba göre gerektiğinde, *"İyice anlaşılmasını istediği kelime ve cümleleri, üç kere tekrar ederdi."*¹⁴³

2.6. Hedef Göstermesi Ve İlme Teşvik

Hedef belirlenmeden menzile ulaşılmaz. Eğitim öğretimde hocanın ne yaptıracağını, öğrencinin de neyi öğreneceğini bilmesi gerekir. Yani hoca yetenekli, öğrenci de istekli olmalıdır. Hz. Peygamber ümmetini eğitmek ve İslam'ı öğretmek için öncelikle gönüllülük esası üzerinde durmuş, isteksiz, yetkisiz kişilere yapamayacağı görevi vermemiş, istekli hale getirmiş ve yetiştirmiştir. O, *'Dinde zorlama yoktur'*¹⁴⁴ ayetini prensip kabul etmiştir. Ümmetini eğitirken onlara iltifat ederek gönüllerini almıştır. Bir defasında Ubey b. Ka'ba, *"Ey Ebu'l-Mümzir! Ezberinde olan ayetlerden hangisi daha büyüktür?"* diye sormuş, O'da, *'Allah ve Resul'ü daha iyi bilir'* diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Peygamber aynı soruyu tekrar sormuş, Ubey b. Ka'b; *"Ayetel Kürsiyi okuyunca"* Hz. Peygamber Ka'b'ın göğsüne hafifçe vurarak, *"Ebu'l-Mümzir, ilim sana mübarek olsun"* buyurmuştur.¹⁴⁵

Asrımızda eğitimin küçük yaşta olacağı, ileri yaşlarda olamayacağı düşünülür. Bu görüşün haklılık payı olmakla birlikte, ilmin yaşı yoktur. Her yaşta ilim öğrenilir. Hz. Peygamber döneminde Hz. Ali ve Zeyd b Sabit gibi gençler olduğu gibi yaşları hayli ilerlemiş olanlar da vardır. Örneğin Hz. Ali'nin küçük yaşlarda Müslüman olduğu bilinir. Hafızlığı bitirme yaşı tahminen otuz kırk arasındadır. İlk hafızların yaş ortalaması da kırkın üzerindedir. Yaşlı olanlar da ilim öğrenebilir. Yeter ki sevdirlsin ve inandırılınsın. Bu duygu ve düşünce verildikten sonra eğitim ve öğretim kolaydır. Eğitimde aşk, istek ve hedef önemlidir. Ne aradığını bilen bulduğunun farkında olur. Öğrenciye gösterilen doğru hedef yanlış yollara sapmadan onun menzile varmasını sağlar. Hz. Peygamber ümmetine ve öğrencilerine hedef göstermiştir. Örneğin, dünya ve ahireti kazanma, ahirette peygamberimiz ve salih kişilerle beraber olma bunların başında yer alır.¹⁴⁶ Bunun için

¹⁴¹ Tirmizi, *"Menâkıp"*, 19/3643.

¹⁴² Buhari, *"Menâkıp"*, 23.

¹⁴³ Tirmizi, *"Menâkıp"*, 9.

¹⁴⁴ Bakara, 2/256.

¹⁴⁵ Ebû Dâvûd, *"Vitr"*, 17.

¹⁴⁶ Bk. Nisa, 4/69.

ilmin önemine vurgu yapılarak, “...*Bilenlerle bilmeyenler bir olur mu...?*”¹⁴⁷ sorusu sorulur. Hz. Peygamber’in ümmetine faydası olan ilmi istemelerini tavsiye ettiği, bilenlerin bilmeyenlere öğretmelerini önerdiği bilinir. İlim için seyahate teşvik ettiği, eğitimde bıkkınlık ve yılgınlık göstermediği, en çok tekrarladığı dua cümleleri arasında şu hadisler bulunur. “*Allah’ım, senden faydalı bir ilim, helal bir rızık, tarafından kabul gören bir amel istiyorum!*”¹⁴⁸ O, “*Allah’ım, doymayan nefisten, korkmayan kalpten, faydasız ilimden ve kabul olunmayan duadan sana sığınırım!*”¹⁴⁹ Öğrenilen ve amel edilen ilim faydalı ilimdir. Amelsiz ilim şeytanın bilgisine benzer.

2.7. Öğrencinin Derdiyle Dertlenir

İlk eğitim yeri olan Suffe’deki öğrencilerin sayısı zamanla üç dört yüze kadar ulaşır. Hz. Peygamber bunların dertleriyle ilgilenmiş, imkân ölçüsünde ihtiyaçlarını karşılamış, özel ilgi göstermiş, ilim yolcularına maddî-manevî yardımda bulunmuş, imkânlarını seferber edip onların ihtiyaçlarını karşılamıştı. O, talebeye sevgi, şefkat ve merhametle yaklaşılmasını emrederken, hocalara da vefa gösterilip hürmet edilmesini istemiştir. Kız çocuklarına ihtimam göstermiş, kadınların eğitimi için ayrı bir zaman ve mekân ayırarak onların suallerine cevap vermiştir. Öğrencilere kendi evladına gösterdiği şefkat ve ilgiyi göstererek Kur’an’ın son Nebiye has olarak verildiğini belirttiği Rauf ve Rahim isimlerinin ihtiva ettiği şefkat ve merhameti en güzel şekilde yansıtmıştır.

2.8. Kimsesiz ve Yoksullara Sahip Çıkar

Hz. Peygamber’in insanlık için rahmet Peygamberi olması sebebiyle, Kur’an’da yer alan, “*en yakın akrabadan itibaren yardım et*”¹⁵⁰ emrini en güzel şekilde uygulamış, “komşusu aç iken tok yatan bizden değildir” ifadeleriyle insanlar arasında din, mezhep veya başka bir fark gözetilmeden yaratılanlara rahmetle yaklaşmıştır. O, kimsesizlerin, yoksulların ve yetimlerin hamisi idi. Kendilerinden iş verilmesini isteyen işçilerin, medenî-insanî haklarını koruyup, onların desteklenmeleri gerektiğini öğretir ve “*Köleler, hizmetçiler/işçiler Allah’ın sizin eliniz ve kudretiniz altına koyduğu kardeşlerinizdir. Onlara yediğinizden yediriniz, giydiğinizden giydiriniz. Üstesinden gelebilecekleri yükü onlara yükleyiniz. Şayet ağır ve zahmetli iş yükleyecek olursanız onlara yardım ediniz!*”¹⁵¹ talimatını verdiği bilinir. Kendisine sahip çıktığını ve değer verildiğini gören insanlar, kendilerine yapılan samimi yaklaşımı karşılıksız bırakmayacak, üzerlerine düşen görevi yerine getirmiş olacaklardır.

2.9. Öğrencisini Mahcup Etmez

¹⁴⁷ Zümer, 39/9.

¹⁴⁸ İbn-i Mace, “*İkamet*”, 32.

¹⁴⁹ Nesâî, “*İstiaze*”, 65.

¹⁵⁰ Nahl, 16/90.

¹⁵¹ Buhârî, “*İman* 22; Müslim, “*Eymân*”, 40.

Rahmet peygamberin muhatabını mahcup etmediği ve güç durumunda bırakmadığı bilinir. İnsanların kusurlarını yüzlerine vurmaz, hoşlanmadığı tutum ve davranışlar karşısında isim vermeden uyarıda bulunarak dolaylı anlatım üslubunu tercih ederdi. Muhatabını uyarmak, onun ilgi ve merakını artırmak için bazen soru sormak suretiyle sonraki konuya dikkat çekerdi. Bazen bir kavram ve düşünceyi herkesin anlayabileceği bir örnekle tasvir ederdi. İnanç, amel ve ahlâk konularına dair öz sözler ve kıssalar anlatılmasını eğitimde önemseydiği bilinir. Hz. Aîşe (ra) anlatıyor: "Resulullah (sav) buyurlar ki: "Resulullah (sav) bir adamdan kendisine menfi bir söz ulaştığı vakit: "Falan niye böyle söylemiş?" demezdi. Fakat: "İnsanlara ne oluyor da şöyle şöyle söylüyorlar?" derdi.¹⁵² Muaviye b. Hakem yasak olduğunu bilmediği sırada namazda aksıran birine "yerhamukallah" demişti. Cemaat bakışlarıyla ona tepki göstermiş, O'da olumsuz cevap vermişti. Namazın arkasından Hz. Peygamber çok yumuşak bir şekilde, "Namazda insan kelamı konuşulmaz. Namaz tesbih, tekbir ve Kur'an okumaktır"¹⁵³ ifadeleriyle kimseyi incitmeden yanlış olanı güzel bir şekilde düzelterek yapılması gerekeni göstermiştir. İnsanlara olumlu ve güzel yaklaşmak Allah'ın emri ve Hz. Peygamberin sünnetidir. Olumsuz yaklaşmak şeytanın işidir.

2.10. Temsili Anlatım Ve Uygulamaya Önem Vermesi

Hz. Peygamber temsili anlatıma başvurur, çizgi ve şekiller çizer, işaretler kullanır, bazen sükût ederek muhatabına onay verirdi. Gerektiğinde özet bilgiden sonra tafsilata girer ve sözlerini öğrencilerin anlayacağı dilden tane tane söylerdi. Uygulamalı anlatıma önem verirdi. Örneğin, bir bedeviye yaklaşımı şöyle nakledilir. "... Resülullah (sav)'a bir bedevi geldi ve ondan abdest hakkında sordu. Resülullah (sav) abdestin alınışını, uzuvları üçer sefer yıkayarak gösterdi, sonra şöyle söyledi: "Abdest işte böyledir. Kim buna ziyâdede bulunursa kötü bir iş yapmış, haddi aşmış ve de zulmetmiş olur."¹⁵⁴ Hz. Peygamber, peygamberliği kabul edenlerle etmeyenleri mümbit veya çorak toprakla örnek vererek bir temsille anlatır. "Allah'ın benimle gönderdiği hidayet ve ilim, topraklara düşen bol yağmura benzer. Bunlardan bazıları temizdir. Suyu alır. Bol bitki ve ot verir. Bazıları kuraktır. Suyu yüzeyinde tutar. Bundan insanlar ve yaratıklar faydalanır. Diğer bir toprakta düm düzdür. O toprak ne su tutar ne de bitki yetiştirir. Allah'ın dinini kabul edenlerle etmeyenler işte bu topraklar gibidir.¹⁵⁵ ifadeleri öğrencinin anlamasına katkı sağladığı anlaşılır.

2.11. İma ve İşaret Dili Kullanması

Hicap duyulan konularda işaretle yetindiği, toplum içinde mahrem konulara açık olarak girmemeye özen gösterdiği bilinmektedir. Rahmet Peygamber'i hayatında kimseyi

¹⁵² Ebu Davud, "Edeb", 6.

¹⁵³ Müslim, "Mesacid", 33.

¹⁵⁴ Nesâî, "Tahâret", 105,

¹⁵⁵ Buhari, "İlim", 20.

utandırmamış, kimsenin ayıbını araştırmamış ve yüzüne vurmamış ve utandırılmasını da istememiştir. Kendisine sorulan mahrem konuları öğrencinin anlayacağı dille ve sıkıntıya düşmeyecek şekilde açıkladığı bilinir. Eğitim ve öğretim hayatında soru-cevap metodu önemli bir yer işgal etmektedir. Ancak gereksiz yere çok soru sorulmasından, mahrem konulara girilmesinden ve huzurunda tartışma yapılmasından hoşlanmadığı bilinir.

2.12. Cimrilikten Sakındırması

Kur'an her konuda insanların dengeli olmasını emreder. Bu emir maddi ve manevi her konuyu içine alır. Rahmet Peygamberi cimrilik ve bencillik zaafının giderilmesi, dostluk, ülfet ve ünsiyetin gelişmesinde yardımcı bir unsur olarak hediyeleşmeyi teşvik etmiştir. İsrâf ve cimrilik konusunda son derece hassas olup mutedil olmayı tercih etmiştir.

“Allah’ın kitabını okuyup ona uyan, namazı kılan ve kendisine verilen rızıklardan gizli ve açık harcayanlar, asla tükenmeyecek bir kazanç elde etmiş olurlar”¹⁵⁶

“Rahman’ın bu sevgili kulları, mallarını hayırlı işlerde harcadıkları zaman ne israf ederler ne de cimrilik, bu ikisi arasında da dengeli bir yol tutarlar.”¹⁵⁷

Yukarıdaki ayetler hayır ve sadakayı teşvik ederken, Müddessir Suresi’nde mutedil hareket etmeyerek israf edenler, ibadetlerde ihmal, istek ve arzularına uymada ileri gidenlerde önemli bir şekilde uyarılmaktadır.¹⁵⁸

2.13. Alternatif Öneriler

Eğitim ve öğretimin önemini çok iyi bilen Hz. Peygamber’in bunu gerçekleştirmek için farklı yöntemler ve önerilerde bulunduğu bilinir. O beşeri ilişkilerde ve eğitim öğretimde muhatabına göre hareket etmiş, uygulama ve tavsiyelerini buna göre yapmıştır. Allah’ın Resulü’nün gözettiği bu ilkeleri ümmeti de uygulamıştır. Nitekim, Hz. Ali “İnsanlara anlayabilecekleri şeyleri rivayet edin. Allah ve Resulü’nün yalanlanmasını ister misiniz?”¹⁵⁹ demiştir. Abdullah b. Mes’ud’da “Eğer bir topluluğa akılları ermediği bir rivayette bulunursan bu durum onların bir kısmı için fitne olur”¹⁶⁰ demiştir. Rahmet Peygamber’i yaptıklarını ve uyguladıklarını ümmetine öğretmiş, öğretme ve öğrenme yollarını göstermiş, alternatifini göstererek ilim öğrenme yollarını açıklamıştır. Örneğin göz, kulak ve kalp üçlüsü eğitimin en başarılı yönüdür. Ancak güzel okumada dinleme ve taklid edebilme kişilere göre değişebilir. Hz. Peygamber ümmetinin kabiliyetine göre önerilerde bulunmuş ve sorumluluk vermiştir. Bütün bunlar yapılırken hikmet, güzel

¹⁵⁶ Fâtır, 35/29.

¹⁵⁷ Furkân, 25/67.

¹⁵⁸ Müddessir, 74/44-47.

¹⁵⁹ Buhari, “İlim”, 49.

¹⁶⁰ Müslim, “Mukaddime”, 5.

davranış, yumuşak ve tebessümle muamele etmiş ve afv yolunu tercih etmiştir.¹⁶¹ Kızmaz, azarlamaz ve aşağılanmasına razı olmaz, sabır ve müsamaha ile talebelerin eğitilmesini sağlar ve öyle yapılmasını isterdi.

2.14. Afv ve Şefkate Önem Vermesi

Yukarıdan itibaren ifade etmeye çalıştığımız bu temel ilkeler, bir muallim olarak Hz. Peygamber tarafından uygulanan eğitim ve öğretim yönteminin genel çerçevesini oluşturur. Yaptığımız araştırmada kimseden intikam almadığı, dargın durmadığı afv ve hoşgörü prensibini uyguladığı görülmüştür. Her konuda örnek alınması gereken son Nebi'dir. Peygamber'den sonra başarılı olanlar Kur'an ve sünnet çizgisinde gidenlerdir.

Ömer İbni Ebû Seleme (ra) şöyle anlatır: Ben Rasûlullah (sav)'in himayesinde yetişen bir çocuktum. Yemek yerken, elim yemek tabağının her yanına giderdi. Bunun üzerine Hz. peygamber bana şöyle buyurdu: "Yavrucuğum! Besmele çek. Sağ elinle ve hep önünden ye."¹⁶² "Yavrucuğum! Namaz kılariken etrafına bakınma. Çünkü namazda etrafına bakınmak sevapları giderir. Kendini tutamıyorsan, mutlaka bakmak istiyorsan farz namazlarında değil de nafil namazlarda bak."¹⁶³ Rasulallah (sav), Çocuklarınızı 7 yaşına geldiği zaman namaza alıştırın. Eğer 10 yaşına geldiğinde kılmazlarsa yaptırım uygulayın," diyerek teşvikle birlikte güzel yaptırımların önerildiği dikkatimizi çekmektedir.¹⁶⁴ Bu öneriler cezalandırmadan ziyade kılanları teşvik mahiyetinde ödüllendirme olmalıdır.

Bir eğitimci olarak bizler, yukarıda belirtmeye çalıştığımız maddeleri temel alarak işe başlamak durumundayız. Hz. Peygamber'in sahip olduğu güzel ahlak, güvenilirlik, hoşgörü, afv, adalet, haberlerin irdelenmesi, aşırılıktan uzak olunması, Allah ve peygamber sevgisinin bütün sevgilerin üzerinde tutulması, can ve malla insanların faydası için çalışılması, Müslümanlar arasında kardeşliği pekiştirerek, diğer din sahipleri için Mümtehin Sûresi 8,9, Al-i İmran Sûresi 118, Enfal Sûresi 60, 73, Nahl Sûresi 125 ve Ankebut Suresi 46. ayetler çerçevesinde tebliğ yapılması gerekmektedir. Kur'an ve sünneti veya ikisinden birini öteleyerek Allah ve Resûlünün yolundan gidilmesi ve başarıya ulaşılması mümkün değildir. Kur'an ve hadisler birbirini tamamlamaktadır. Yüce Allah şu hatırlatmada bulunur:

"...Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının. Allah'tan korkun. Çünkü Allah'ın azabı çetindir."¹⁶⁵, (Resûlüm!) De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir."¹⁶⁶, "Battığı zaman yıldız andolsun ki, arkadaşınız

¹⁶¹ Bk. Nahl,16/125.

¹⁶² Buharî, "Et'ime", 2-3.

¹⁶³ Canan, İbrahim, "Aile Reisi ve Baba Olarak Hz. Peygamber", İst., 2005, s. 98

¹⁶⁴ Bkz. Ebû Dâvud, "Salât", 25.

¹⁶⁵ Bk. Haşr, 59/7.

¹⁶⁶ Âl-i İmran, 31.

(Muhammed) sapmadı ve bâtila inanmadı; o, arzusuna göre de konuşmaz.”¹⁶⁷ Ziya Paşa insanlığın dünya ve ahirette gerçek önderi olan Hz. Muhamed için şu beyti söyler.

“Öyle bir mektebe oldu ki dâim

Cenâb-ı Hak oldu zâtına muallim”.

Gerçek muallimin izlediği yol Allah’ın razı olduğu sevgi ve afv yoludur. Yaptığı işten şeytan değil Allah’ın razı olması gerekir. Kur’an ve sünnet çizgisinde verilen eğitimden Allah razı olur, şeytan ise üzülür. Şeytanın hoşnut olduğu bir etiğim eğiticiye ve insanlığa bulaşan virüs gibidir. O virüs hem eğiticiyi hem de insanlığı sıkıntıya sokar.

3. HZ. PEYGAMBER’İN BAŞARISININ SIRLARI

Kur’an-ı Kerim’de yirmi beşe yakın peygamberden haber verilir. Bunların hayatlarına, yaşadığı zamana ve ümmetlerine baktığımızda son nebi ilk sırayı alır. Örneğin Hz. İsa’ya sağlığında inanan on iki kişi civarındadır. Hz. Musa’ya inananların sayısı kesin belli değildir. Hz. Nuh dokuz yüz elli sene yaşamış ama inananlar bir gemiyle sınırlıdır.¹⁶⁸ Şüphesiz her peygamber kendilerine verilen görevi eksiksiz yerine getirmişlerdir. Hepsisi güzel hasletlerle donatılmıştır. Anca Hz. Peygamber kısa ömründe büyük başarıya ulaşmıştır. Yirmi üç senelik peygamberlik döneminde başarıya sebep olan önemli kuralları aşağıdaki şekilde sıralamamız mümkündür.

3.1. Güzel Hasletlere Sahip Olması

Yüce Allah güzeldir güzel olanı sever. Önce güzel ve iyi olandan bahseder sonra sakınılması gerekenleri belirtir.¹⁶⁹ Hz. Peygamber için, “*Ve sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin.*”¹⁷⁰ İfadeleriyle güzel hasletlere sahip olduğunu belirtir. Güzel ahlaka sahip olan Peygamber, İnsanlara güzel yaklaşmış sağlıklı netice almıştır. O insan ve peygamberdir. İnsan ve peygamber olmanın bütün özelliklerini taşır. Kendisi için; “*Ben de insanım, diğer insanlar gibi ben de bazen sevinç duyar hoşnut olurum, bazen de öfkelenirim*”¹⁷¹ buyurur. İnsan olmanın özelliği, ihtiyaç sahibi olması, düşünmesi, konuşması ve karşılıklı ilişki içine girmesi ve fânî olmasıdır. Öte yandan kendisine vahiy verilerek bütün güzellikleri üzerinde toplamıştır. Hayatında Kur’an’ı uygulayarak örnek olmuştur. Söylediğini yapmış, yaptığını söylemiştir.¹⁷² Kur’an O’nu övmüş, güzel hasletleri üzerinde toplamış, güzel ahlaklı kılmış, olumlu yaklaşmış, güzel görmüş, güzel konuşmuş, güzel yazdırmış ve güzel örnek olmuş, Yaratıcı da Peygambere tabi olunmasını emretmiştir.¹⁷³ İnanan ve inanmayan hiçbir insan O’nda eksik ve yüz kızartıcı bir şey bulamamıştır. O masum’dur.

¹⁶⁷ Necm, 53/1-3.

¹⁶⁸ Bk. Ankebut, 29/14.

¹⁶⁹ Bk. Bakara, 2/168.

¹⁷⁰ Kalem, 68/4.

¹⁷¹ Müslim, “Birr”, 95.

¹⁷² Bk. Saf, 61/2.

¹⁷³ Âl-i İmran, 3/32.

Allah tarafından korunmuştur. Hz. Peygamber'e olumsuz yaklaşanlar hasetleri ve düşmanlıkları sebebiyledir.

3.2. Sabırlı ve Mutedil Olması

Rahmet Peygamberi kendine gelen vahyi okumuş, okutmuş, içeriği ile amel etmiş, ümmetinden de sünnetine uymasını istemiştir. Peygamberliği döneminde çeşitli sıkıntılarla karşılaşmış, bu sıkıntıları aşmak için vahiy ve akılla yapılması gerekenleri yapmıştır. Uyguladığı metotlar arasında sabır, mutedil ve istişare olmuştur. Yüce Allah Hz. Peygamber'in şahsında konuya işaret ederken, *"Ey iman edenler! Sabredin; (düşman karşısında) sebat gösterin; (cihad için) hazırlıklı ve uyanık bulunun ve Allah'tan korkun ki başarıya erişebilirsiniz."*¹⁷⁴ buyurmuştur. Anlamını aldığımız ayet başarının anahtarını dört kelime ile özetlemiştir. Sabır, sabırda süreklilik, Allah'a güvenme ve gereği gibi korkmadır. Bu dört madde başarının esasını oluşturur. Bunun en güzel örneği eğitim bağlamında Hz. Peygamber ile Hz. Enes arasında görülür.¹⁷⁵ Ayrıca vahiy süresinde genç, orta yaşlı ve yaşlı Müslümanların eğitilmesi sabırla olmuştur.

3.3. Sevgiyi Esas Alması

Daha önce ifade edildiği gibi,¹⁷⁶Hz. Peygamber eğitim ve öğretimi sevgi üzerine kurmuştur. O, bütün yaratılanları sevmiş, şefkatli ve merhametli davranmıştır. Hiçbir peygambere verilmeyen Yaratıcı'nın iki önemli ismi son Nebiye verilmiştir. *"Andolsun size kendinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir."*¹⁷⁷ Ümmetinin sıkıntısına üzölmüş, kederlerine ortak olmuş, mutluluklarını paylaşmış, öyle bir sevgi oluşturmuştur ki ümmeti canından çok peygamberini sevmiştir. Eğitimde olumsuz söz ve fiilde bulunmamış, taltif etmiş, yaparsın, başarısın ifadeleriyle ümmetini motive etmiştir. Öğretmen başarılı ise başarısız gibi görünen öğrencisini başarılı hale getirir. Başarısız ise zeki ve başarılı öğrencisinin körelmesine ve başarısız olmasına sebep olur.

3.4. İnsanlığa Yaklaşımı

Hz. Peygamber insanlara Allah'ın rahmeti gereği yaklaşmıştır. Karşılıklı ilişkilerde adaleti esas almış,¹⁷⁸ gelebilecek tehlikelere karşı maddi ve manevi tedbirlerin hepsini yerine getirmiştir.¹⁷⁹ İslam'ın gelişi sırasında Hicaz'da Yahudi, Hıristiyan, Müşrik, Sabiî ve İran'da Mecusi olduğu bilinir. Kur'an bu din sahiplerine işaret etmektedir. Bunların öncelikle Müslümanlara yaklaşımı menfi olmuş, inananları yok etmek için her türlü olumsuzlukları yapmışlardır. Hz. Peygamber ise bunlara daima mutedil ve son derece yumuşak bir üslup kullanmıştır. Öncelik olarak Ehl-i Kitap'ın kabul ettiği prensiplerden

¹⁷⁴ Âl-i İmran, 3/200.

¹⁷⁵ Bk. Müslim, "Fedâil", 51.

¹⁷⁶ Bk. Sahife 10.

¹⁷⁷ Tevbe, 9/128.

¹⁷⁸ Bk. Mümtehine, 60/8-9.

¹⁷⁹ Bk. Enfal, 8/60.

hareketle onlara Yüce Yaratıcıyı tanıtmış, insanları tevhid çizgisinde toplamayı prensip olarak benimsemiştir.¹⁸⁰ Hz. Peygamber Ehl-i Kitap'a Allah'ın emrettiği şekilde İslam'ı tebliğ etmiş,¹⁸¹ mücadele etmesi gerektiği yerlerde de adaletten ayrılmamıştır.¹⁸² Karşılıklı ilişkilerde insanların yaratılıştan elde ettiği temel prensiplere saygı göstererek gönüllerini kazanmış, hikmetle, yumuşak söz, tatlı dil ve iyilikle mücadele esaslarını uygulamıştır.¹⁸³

3.5. Şefkat, Merhamet ve Affi Esas Alması

En zor eğitim insan eğitimidir. İnsandan faydalanılması için yirmi seneye yakın hizmet edilmesi gerekir. İnsan hem aciz, hem de güzel hasletlere sahiptir. Eğitim metodu açıklanırken ifade edilmekle birlikte, insandaki güzelliklerin ortaya çıkarılması kendisine verilen değer ve eğitimle olur. Bunun için üç güzel haslet arasında bulunan şefkat, merhamet ve afv Hz. Peygamberin başarısında bu hasletler ilk sırayı almıştır. Bunun en güzel örneklerini olumsuz cerayan eden olayları olumlu hale dönüştürmesinde görmekteyiz. Örneğin Uhud Savaşında Müşrik ve Müslümanlara yaklaşımı asrımız insanlığına önemli mesajlar vermektedir. Savaşın dehşetinden dolayı olay mahallinden uzaklaşan Müslümanlara yaklaşımı ve Müşrikler için yaptığı dua dikkat çekicidir. Kur'an'da bu durum şu ifadelerle hatırlatılır:

*"...Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi."*¹⁸⁴ Diğer bir örnek Hz. Musa iledir. Yüce Allah Hz. Musa ve Harun As. Firavn'a tebliğ için gönderdiğinde; *"On'a yumuşak söz söyleyin. Belki O aklını başına alır veya korkar."*¹⁸⁵ buyurur. Ayette tebliğ ve eğitimde yumuşak ve güzel konuşmanın önemine işaret edilmektedir. Diğer taraftan ümmeti hata etmesine rağmen onlara ceza vermemiş, affetmiş, mutedil yaklaşmıştır. Ayrıca bütün yaratılanların Allah'ın kulu olmaları sebebiyle Mekke'nin fethinde Müşrikleri affederek onların Müslüman olmalarını sağlamıştır. Böylelikle İslam'ın öldürmek için değil, diriltmek için gönderildiğini göstermiştir.

3.6. Teşvik Etmek (Tergîb)

İnsan yaratılış itibarıyla nimet ve refahı sever. Sıkıntıdan hoşlanmaz. Nefis ve şeytan da çalışmasını engelleyen etkidir. Allah ve Resulü de başarıya ulaşmak için şeytandan uzaklaşmayı Allah'a itaat etmeyi emreder. Dünyada Müslümanca yaşamayı ahirette cennete girmeyi hedef gösterir. Bunun için inanması, inancının gereğini yapması, olumsuzluktan uzaklaşıp hedefe odaklanması gerekir. Yüce Allah şöyle buyurur:

¹⁸⁰ Bk. Al-i İmran, 3/64.

¹⁸¹ Bk. Nahl, 16/125.

¹⁸² Ankebut, 29/46.

¹⁸³ Bk. Nahl 16/125; Ankebut, 29/46; Fussilet, 41/34-35.

¹⁸⁴ Âl-i İmran, 3/159.

¹⁸⁵ Tâhâ, 20/44.

"Sizin çalışmalarınız çeşit çeşittir. Artık kim verir ve sakınırsa, ve en güzeli de tasdik ederse, biz de onu en kolay hazırlarız. (onda başarılı kılarız)"¹⁸⁶ "(İnsanları) Allah'a çağırın, iyi iş yapan ve "Ben müslümanlardanım" diyenden daha güzel sözlü kim olabilir?."
187

Peygamberler Allah'tan aldıkları görevleri eksiksiz yerine getirmişler, ümitsizlikten uzak neticeye odaklı çalışarak, neticesini Yaratıcı'ya bırakmışlardır. Yüce Allah insanlık gereği zaman zaman üzülen Hz. Peygamber'e görevini hatırlatarak; *"Müşrikler inanmıyorlar diye neredeyse kendini helak edeceksin"¹⁸⁸ "Sen tebliğ et. Sen tebliğ etmekle görevlisin. İnsanlar üzerinde zorlayıcı değilsin."¹⁸⁹ ifadeleriyle destek olmuş, azim ve kararlılıkla hedefe gitmesini önermiştir. Yüce Allah, kulların çalışmaları durumunda bunun karşılığını vereceğini belirtir. *"Bilsin ki insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur. Ve çalışması da ileride görülecektir."¹⁹⁰ Yaratıcı kullarının sebebinin yerine getirdikten sonra Peygamber ve Mü'minleri koruması bakımından şu ifadelere yer verir. *"Seni aldatmak isterlerse, şüphesiz Allah sana yeter. O yardımlarıyla seni ve mü'minleri güçlendirir."¹⁹¹ Başarıya ulaşmada yapabileceğine inanmak, sabırla ibadetle Allah'ın yardımını ümit etmek gerekir.¹⁹²***

3.7. Kötülüğe İyilikle Karşılık Vermesi

Hz. Peygamber'i başarıya ulaştıran maddeler arasında önemli bir etken olumsuzluğa olumlu yaklaşmasıdır. Zira her konuya tarafsız ve güzel yaklaşmak İslam'ın emridir. Yüce Allah, Müslümanları kardeş ilan etmiş,¹⁹³ Hz. Peygamber'de Müslüman kardeşini sevmenin iman gereği olduğunu belirtmiştir.¹⁹⁴ Diğer hadislerinde şöyle buyurur. *"Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olamazsınız."¹⁹⁵*

"Dostunu severken ölçülü sev, zira günün birinde düşmanın olabilir. Düşmanına da ölçülü buğzet, çünkü günün birinde dostun olabilir."¹⁹⁶

"Aziz ve Celil olan Allah Teâlâ hazretleri kıyamet gününde şöyle diyecek, "Benim celâlim adına sevişenler nerede? Gölgeinden başka hiçbir gölgenin bulunmadığı şu günde onları gölgede gölgelendireyim."¹⁹⁷

¹⁸⁶ Leyl, 93/4-7.

¹⁸⁷ Fussilet, 41/33.

¹⁸⁸ Şu'ara, 26/3 Krş. Kehf, 18/6.

¹⁸⁹ Ğaşiye, 88/21-22.

¹⁹⁰ Necm, 53/39-40.

¹⁹¹ Enfal, 62.

¹⁹² Âl-i İnrân, 3/200.

¹⁹³ Bk. Hucurat, 49/10.

¹⁹⁴ Buhari, "İman", 7; Müslim, "İman", 71.

¹⁹⁵ Buhâri, "Edep", 27; Müslim, "Birr", 66; Cânân, age, 10/133.

¹⁹⁶ Tirmîzi, "Birr", 60; Krş. Şuarâ; 26/40.

¹⁹⁷ Müslim, "Birr", 37.

İslam'da kötülük yapmak yasaktır. Hz. Peygamber hiçbir insana kötülük yapmamıştır. Hasmına bile kötülük yapmamış, kendisine yapılmasını istemediği bir şeyi kimseye yapmamıştır. Emin ve güvenilen bir insandır. Allah'ın razı olacağı şeyleri söylemiş ve yapmıştır. İnanan ve inanmayan hiçbir insan Hz. Peygamber'den şikâyetçi olmamıştır. Hz. Hamza'yı şehid eden vahşi affedilmiş, kendisini öldürmek üzere gelenlere şefkatle yaklaşmış, öz vatanından çıkarmak ve öldürmek için plan kuranlar affedilmiştir.¹⁹⁸ Yüce Allah'ın; *"İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel bir şekilde önle. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost olur. Buna (bu güzel davranışa) ancak sabredenler kavuşturulur; buna ancak (hayırdan) büyük nasibi olan kimse kavuşturulur."*¹⁹⁹ İfadelerinde belirtilen vasıfları aynen uygulamıştır.

3.8. Söz ve Fiil Uyumu

Müslümanı diğer din sahiplerinden ve münafıklardan ayıran özellik söz ve fiil uyumudur. Hz. Peygamber'in başarıya ulaşmasının sebeplerinden biri de bu iki güzel haslettir. Söylediğini yapmış, yaptığını söylemiştir. İslam'a göre söz ve fiil uyumu çok önemlidir. Amelsiz sözün etkisi olmaz. Yüce Allah Peygamber'e ve O'nun ümmetine *"Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında büyük bir nefretle karşılaşır."*²⁰⁰ buyurmuş, Hz. Peygamber de bu emirlerin gereğini eksiksiz yerine getirmiştir. Kendisi her konuda ümmetine örnek olmuş, namazlarını mescitlerde kılmış, zekât ve sadakasını gereği gibi vermiş, mazlumun yanında yer almış, zalime karşı çıkmış, ümmetine de söz ve fiil uyumuyla ilgili ayeti hatırlatmıştır.

3.9. Özendirme ve İmrendirme

Hz. Muhammed Peygamberlikten önce arkadaşları arasında sevilen, güvenilen, imrenilen ve kendisi gibi olunmasına özenilen bir insan olarak bilinir. Konuşması, yaşantısı, yemesi, içmesi hep mutedil olmuş, aşırılıktan kaçınmıştır. İnsana değer vermiş, zengin fakir, amir memur yaşlı genç ayrımı yapmadan herkese yaklaşmış, garibanı gözetmiş, haksızlık karşısında suskun kalanı kınamıştır. Hep müjdelemiş ve özenilecek güzel hasletlere teşvik etmiştir. Yüce Allah ile insanlar arasında en güzel bağı oluşturmuştur. İnsanlar arasında ayırım yapmamış, ilim sahibine, hafıza ve güzel ahlak sahiplerine değer vermiştir. Kadın, erkek, yaşlı genç, çocuk vs her insana candan yaklaşmış, dünya ve dünyalığa fazla değer vermemiştir. Mü'minleri mescitlere teşvik etmiş, ailesine karşı örnek olmuş, hanımlara özel zaman ayırarak her konuda yetişmelerini sağlamıştır. Hanımlar Hz. Peygambere istedikleri gibi soru sormuşlar ve bilmediklerini öğrenmişlerdir. İslam'dan önce kadınlara itibar edilmezken, İslam anne ve babayı bir birinden ayırmadığı gibi öf denmesine de razı olmaz.²⁰¹ Hz. Peygamber'de,

¹⁹⁸ Bk. Enfal, 8/30.

¹⁹⁹ Fussilet, 41/34-35.

²⁰⁰ Saf, 61/2-3.

²⁰¹ İsrâ, 17/23.

“Cennet annelerin ayağı altındadır”²⁰² ifadesini kullanır. İnsanlık Hz. Peygamber’le gerçek değerini bulmuş, Allah yanında kadın erkekten ziyade, takva sahibi olmanın önemine vurgu yapılmıştır.²⁰³

Son Nebi çocuklara da ilgi göstermiş, selam vermiş, başlarını okşamış, kucağına almış, hediyeler vermiş, gerektiğinde oyunlarına iştirak etmiştir. Yaşantısını Allah’a, ailesine ve insanlara ayırmıştır. Kendileri uyumlu, birleştirici, kaynaştırıcı ve yanlışları ümmetini incitmeden düzeltmeyi başarmıştır. Rahmet Peygamberi sade ve düzgün giyinmiş, dağınıklıktan kaçınmış, Gayr-i Müslimleri sevmeyi ve benzemeyi yasaklamıştır. O dünya ve ahiret işlerinde özenilmiş ve imrenilmiş bir insan ve peygamber olmuştur. Her konuda örnek olmuş, bir insan, bir dost, bir eş, bir baba, bir arkadaş, bir öğretmen, bir komutan, bir tüccar, bir devlet başkanı vs her konuda kendisine imrenilmiş ve özenilmiştir. Hiçbir konuda şöyle olsaydı denmemiş tam aksine itiraz edenler daha sonra yanıldıklarının farkına varmışlardır.

3.10. Nefis ve Bedenle Cihad

En önemli eğitim nefis ve beden terbiyesidir. Ruhun ve bedenin güzel ve eğitilmiş olması İslam’ın önemli meselesidir. Bunun diğer bir ifadesi nefis ve bedenle yapılan cihattır. Tebliğ ve cihat başarıda önemli yeri oluşturur. Hz. Peygamber’in başarıya ulaşmasının sırrı kendisine verilen görevi eksiksiz yapması, Allah’ı çok sevmesi, O’na güvenip dayanmasıdır. Bunun için öncelikle nefisle, daha sonra can ve malla Allah yolunda cihat etmiştir. Allah’ı seven sevdiği Yüce Yaratıcı’yı memnun etmek için O’na gidecek doğru yoldan ayrılmaz. Seven sevdiğini incitmez. Kendisine emredileni en güzel şekilde yerine getirir. Bu güzel hasletlerin hepsi Rahmet peygamberi’nde mevcuttur. Yüce Allah’ta kendisini seveni sever. Sevdiğini her türlü sıkıntılardan korur. Sevgiye engel teşkil edecek engellerin kalkması için cihat edilmesi gerekir. Yaratıcı eğitimin önündeki engelleri şöyle belirtir. *“De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım akrabanız kazandığınız mallar, kesada uğramasından korktuğunuz ticaret, hoşlandığınız meskenler size Allah’tan, Resûlünden ve Allah yolunda cihad etmekten daha sevgili ise, artık Allah emrini getirinceye kadar bekleyin. Allah fâsıklar topluluğunu hidayete erdirmez.”*²⁰⁴ Anlamını aldığımız ayet Allah’ın rızasını kazanmada engel teşkil eden maddeleri sıralar. Engellerin aşılması için nefis, beden, can, mal ve ilimle cihat edilmesi gerekir. Rahmet Peygamberi, İslam’ın güzel hasletlerinin uygulanması için nefis ve şeytanın isteklerine izin vermemiş, ümmetinin de aynı hareket etmesini istemiştir.

3.11. Fırsat ve Şartları Değerlendirmesi

²⁰² Nesâî, “Cihad”, 5.

²⁰³ Bk. Hucurat, 49/13.

²⁰⁴ Tevbe, 9/24.

Hz. Peygamber ve O'na verilen Kur'an Mü'minlerin davranışlarını tanzim eder. Nahl Suresi'nde hareket tarzı şu şekilde açıklanır.:

*"Biz bu Kitab'ı sana sırf hakkında ihtilafa düştükleri şeyi insanlara açıklayasın ve iman eden bir topluma da hidayet ve rahmet olsun diye indirdik."*²⁰⁵ Rahmet Peygamberi'de Kur'an'ı şu sözleriyle tanıtmıştır. *"Çıkış yolu Allah'ın Kitabı'ndadır. Onda sizden öncekilerin kıssaları, sizden sonrakilerin haberi ve aranızdaki münasebetlerin hükmü ve çözüm yolları mevcuttur. O Allah'ın sağlam ipidir."*²⁰⁶

Ayette hidayet ve rahmete vurgu yapılırken, hadiste de üç noktaya dikkat çekilir. a) Eski milletlerin kıssaları, b) Gelecek haberler ve c) Problemlerin çözüm yolları. Ayet ve hadis ışığında fırsat ve şartların değerlendirilmesi konusuna Hz. Peygamber şöyle buyurur:

*"Müslümanın Müslüman üzerindeki hakkı beştir. Selamını almak, hasta ziyaretine gitmek, cenazesine katılmak, davetine icabet etmek, hapşırınca yerhamukallah demek."*²⁰⁷ Hadiste Müslümanların karşılıklı sorumlulukları belirtirken, Benzer hareketler Gayr-i Müslimlere de yapılmıştır. Hz. Peygamber din farkı gözetmeksizin insanların dertleriyle ilgilenmiş, ziyaret etmiş, güzel muamelede bulunmuş, her konuda güvenlerini kazanmıştır. Her konuda fırsat ve şartları değerlendiren son Nebi, kısa zamanda İslam'ın yayılmasını, öğrenilmesini ve kötülüklerin önlenmesini sağlamıştır. Eğitim ve tebliğ görevini yaparken ümmetinin kardeş olmalarını ve yapması gerekenleri hatırlatmıştır.

*"Müslüman müslüman'ın kardeşidir. Ona zulmetmez, Onu tehlikede yalnız bırakmaz. Kim kardeşinin ihtiyacını görürse, Allah da onu ihtiyacını görür. Kim bir müslüman'ın sıkıntısını giderirse Allah'ta o sebeple onu kıyamet gününün sıkıntısından kurtarır. Kim bir müslüman'ın ayıbını örterse, Allah'da onun ayıbını kıyamet gününde örter."*²⁰⁸ *"...Ey Allah'ın kulları kardeş olun. Bir Müslümanın kardeşine üç günden fazla dargın durması helal olmaz."*²⁰⁹

4. ASRIMIZDAKİ EĞİTİM VE ÖĞRETİMİN DURUMU

Yüce Allah Peygamberin şahsında ümmetini uyarır. Verilen emri yerine getirmeyen peygamberin görevini yapmamış olacağını ifade ederken bizleri uyarmaktadır.²¹⁰ Hz. Peygamber Müslüman alimleri tanıtırken şöyle buyurur. *"Âlimler peygamberlerin varisleridir."*²¹¹ "Bir alim şeytana karşı mücadelede bin zahitten daha

²⁰⁵ Nahl, 16/64.

²⁰⁶ Tirmîzi, "Fedâilu'l Kur'ân", 14.

²⁰⁷ Buhâri, "Cenâiz", 2; Müslim, "Selam", 4; Ebû Dâvud, "Edep", 98.

²⁰⁸ Ebû Dâvud, "Edep", 46; Tirmîzi, "Hudûd", 3; Cânân, a.g.e., 10/147; Bak. Benzer bir hadis için: Müslim, "Zikr", 38; Tirmîzi, "Hudûd", 3; Cânân, age, 10/149.

²⁰⁹ Buhâri, "Nikah", 45, "Edep", 57; 58, "Ferâiz" 2; Müslim, "Birr", 28-34; Ebû Dâvud, "Edep", 40; Tirmîzi, "Birr", 18, Krş. Hucurât, 49/12.

²¹⁰ Bk. Mâide, 5/67; Buhari, Bab, 3/30.

²¹¹ Tirmîzi Bab, 19,

kuvvetlidir.”²¹² “Her hangi ilmi araştıran kimseden bunu saklayan kimsenin ağzına kıyamette gem vurulacaktır.”²¹³ Yukarıdaki ayet ve hadisler öğretmenler için önemli uyarıdır. Hz. Peygamberin ölümünden sonra sahabeler dünyanın her yerine yayılarak eğiticilik görevin yapmışlardır. Asrımızda görev bizlere düşmektedir. Üzerimize düşen görevi samimi bir şekilde yapmak durumundayız. Hz. Peygamberin gösterdiği hassasiyeti göstermeliyiz. Kendimize zaman zaman soru sorarak, öğrenciler ve cemaat arasında anket yaparak görevi gereği gibi yapıp yapmadığımızı sormalıyız. Belirli aralıklarla yaptığımız anketler hatalarımızı görmeyi sağlayacaktır.

Hz. Peygamberden sonra eserlerinden istifade ettiğimiz ve bizzat eğitim aldığımız hocalarımız çoktur. Asrımızda her şehirde bu görevi yapan ve yapmakta olan hocalarımız vardır. Örneğin, Balıkesir’de İmam-ı Birgivi, Hasan Basri Çantay, Gönenli Mehmet Efendi ve Mehmet Ruhi Turan’ı bilmeyen yoktur. İstanbul’da Abdurrahman Gürses, Bursa’da Horun Soydaş, Trabzon’da Çaykaralı Hasan Yavuz, Simav Boğazköy’de Hasan hoca bunlardan bir kaçıdır. Bunlara Türkiye dua etmektedir. Bizler dua bekliyorsak emânete gereği gibi sahip çıkmamız gerekir. Başta Peygamberimiz ve asrımıza kadar gelerek bize örnek olanlardan almamız gereken mesajı bir iki başlıkla belirtmemiz mümkündür.

4.1. Allah’ın Rızasını Her Şeyin Üstünde Tutmak

Peygamberlerin kıssalarına baktığımızda ümmetlerine tebliğ ederlerken; “*Ben sizden yaptığım bu işe karşılık her hangi bir ücret istemiyorum. Benim ücretimi âlemlerin Rabbı olan Allah verecektir.*”²¹⁴ demişlerdir. Asrımızda eğitimlerin devlet tarafından ödenen yeterli maaşları vardır. Sahabeden Ubade İbn es-Sâmit’e öğrencisi tarafından güzel bir yay hediye edilir. Hz. Peygamber bunu öğrenince; “*Bu ateşten bir yaydır*”²¹⁵ buyurur.²¹⁶ Öğretmenler geçimlerini sağlamak için ücret alabilir. Ancak öğrencisinden bir şey beklemesi veya eğiticiliğini dünya çıkarı için kullanması uygun değildir. Yüce Allah İslam’a hizmet eden ve dengeli yaşayanı kimseye muhtaç etmez. İsmi yazılmasını uygun bulmadığım hocamın şu ifadeleri bizleri motive etmektedir. “İslam’a hizmet etmek her insana nasip olmaz. Kendisine bu görev verilmiş olanlar saate ve güneşe bakmamalıdır. Her zaman göreve hazır olmalıdır. İslam’a hizmet etmek için kendisinden bir görev istenir ve meşru mazereti olmadan hayır derse günaha girmiş olur” demiştir.

İnsanı Allah ve Peygamber’den para, kadın ve makam sevgisi uzaklaştırır. Tevbe Sûresi 24.ayet ve Velid b. Mugire hakkında nazil olan Muddessir Suresi’nin 11-30 ayetlerinde bunu görmemiz mümkündür.²¹⁷ Eğitimde başarılı olmak için bu üç sevgiyi Allah ve Peygamber sevgisi önüne geçirmemek gerekir. Öğrenciye yardım edilir. Ondan

²¹² Hamidullah, “İslam Peygamberi”, II/638.

²¹³ İbn Hanbel, IV/206.

²¹⁴ Şuara, 26/145,164.

²¹⁵ Edû Dâvud, 22/36.

²¹⁶ Bk Hamidullah, age, II/637.

²¹⁷ Bk. Vâhidî, Ebî Hasen Ali b Ahmed, “Esbâbü’n-Nüzûl”, Mısır 1968, s.250-251.

bir şey beklenmez. Her asırdaki hocaların öncelikli tercihi Kur'an ve sünneti yaşamak, kendini geliştirmek ve faydalı olmaktır. Yüce Allah bu şekilde hareket edenlere şu müjdeyi verir:

“Allah'ın kitabını okuyanlar, namazı kılanlar ve kendilerine verdiğimiz rızıkta (Allah için) gizli ve açık sarfedenler, asla zarara uğramayacak bir kazanç umabilirler.”
“Çünkü Allah, onların mükâfatlarını tam öder ve lütfundan onlara fazlasını da verir. Şüphesiz O, çok bağışlayan, şükürün karşılığını bol bol verendir.”²¹⁸

4.2. Hoca Ve Talebenin İstekli Olması

Eğitimde hoca-talebe ilişkisi çok önemlidir. Öğrenci hocaya Allah'ın bir emanetidir. Onun sayesinde Allah ve Peygamberin rızasını kazanır. Öğrencisini sevmeli ve mesaisinin hakkını vermelidir. Hoca bu görevi yerine getirirken Peygamber'den kendisine bırakılan emanetin bilinciyle, İslam ve vatanına hizmet şuuru içinde olması gerekir. Yaratıcı Yahudi ve Hıristiyan din adamlarının hatalarını hatırlatarak Müslüman alimleri uyarır.

“ Onların çoğunun günah, düşmanlık ve haram yemede bir biriyle yarıştıklarını görürsün. Yaptıkları iş ne kötüdür.”,“Rabbaniler ve hahamların onları günah söz söylemekten, haram yemekten men etmeleri gerekmez miydi? Yaptıkları şey ne kötüdür.”²¹⁹

Ayetlerde Ehl-i Kitap din adamlarının dünya çıkarları için dinlerini kullandıkları hatırlatılmaktadır. İlahi dinleri tahrif eden, gereği gibi tebliğ etmeyen dünya menfaatini öne çıkaran din adamlarıdır. Asrımızda Allah ve peygamberi gereği gibi seven, emanete sahip çıkan, dini doğru tebliğ eden ve yaşayan alimler olmak durumundayız. Yahudi ve Hıristiyanları seven, dinini ve vatanını öteleyen alimden hayır gelmez. Asrımızda görev öğretmenleridir. İslam'ın ve memleketimizin yükselmesi öğretmenler sayesinde olacaktır. Hz. Peygamber görevini yapmış, daha sonra bu görevi âlimlere vermiştir. Yukarıdaki ayetin uyarısı her asırdaki âlimlerdir. Aşkla görevini yapan hocanın samimiyeti öğrencisine yansır. Aynı duygu ve düşünce kısa zamanda öğrencisinde görülür. Öğrenci de üzerine düşen görevi yapmaya başlar. Öğrencinin başarılı olması hocaya bağlıdır. Yüce Allah Peygamberine uyarıda bulunurken çok nazik davrandığı görülür. Örneğin Abese Sûresi'nde sen yüzünü ekşittin buyurmuş, yüzünü çevirdin dememiş, fail olarak zamir kullanmıştır. Aynı nezaket ve uygulamalar Hz. Peygamberde de olmuştur. Yapmıyorsunuz! Çalışmıyorsunuz! gibi olumsuz cümle kullanmamıştır. Tam tersine, teşvik etmesi, sevdirmesi, ilgilenmesi, ödüllendirmesi dikkati çekmektedir. Dikkat edilirse ilk Müslüman olanlar içinde Müşrik, Yahudi, Hıristiyan ve ümmî Arap toplulukları bulunur. Bu şekilde oluşan insanların önce Müslüman olmaları sağlanmış, içlerinden Kur'an ve hadis alanında seçkin kişiler oluşmuş ve onlar vasıtasıyla Kur'an, sünnet ve âlimlerin yorum ve düşünceleri bizlere kadar gelmiştir. Hocaların başarılı olmaları için

²¹⁸ Fâtır, 35/29-30.

²¹⁹ Maide, 5/62-63.

Kur'an ve sünneti yaşayan, yaptığını sorgulayan, kin, nefret ve intikam duygusundan uzak, ölüme hazır, yaptığının hesabını verecek şekilde olması gerekir. Hz. Peygamber görevini yapıp yapmadığını ümmetine sormuş ve olumlu cevap almıştır. Aynı soruyu bizlerde sormalıyız.

4.3. Öğrenciye Olumlu Yaklaşılması

Hz. Peygamber tebliğde ve eğitimde Yaratıcı'nın takdirini kazanmıştır. Kur'an-ı Kerim'de bu durum şu ifadelerle haber verilir:

*"O vakit Allah'tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın! Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi. Şu halde onları affet; bağışlanmaları için dua et; iş hakkında onlara danış. Kararını verdiğin zaman da artık Allah'a dayanıp güven. Çünkü Allah, kendisine dayanıp güvenenleri sever."*²²⁰

*"(Resûlüm!) Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et! Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir ve O, hidayete erenleri de çok iyi bilir."*²²¹

*"İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel bir şekilde önle. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost olur."*²²²

Anlamalarını aldığımız ayetleri inceleyip düşündüğümüzde yapılması gereken net olarak gözlenmektedir. Al-i İmran Sûresi'ndeki ayetin anlamında Hz. Peygamberin yaptıkları takdir edilmiş, kaba ve sert davranılması durumunda etrafında kimsenin kalamayacağı hatırlatılmıştır. Nahl Sûresi'ndeki ayette güzel sözün önemi ve akılda kalmasını sağlayan mevızaların kullanılması ifade dilmekte, diğer ayetlerde de Allah rızası ve sabrın önemine işaret edilmektedir. Fussilet Sûresi'nde de kötülük yapana iyilikle, güzel davranma ve sabırla cevap verilmesi önerilir.²²³ Kaba ve olumsuz yaklaşılması eğitimcinin yapacağı iş değildir. Ayet ve Peygamber'in sünneti dikkate alınarak kendimizi sorgulamalıyız. Asrımızda istenilene ulaşmak bizim elimizdedir. Her konuya olumlu yaklaşarak olumsuzları gidermemiz mümkündür. Zamanımızda İslam'ın aleyhine oluşan yanlış duygu ve düşüncelerin sebebi âlimlerin hatalarının etkili olduğu görülür. Peygamberimiz kolaylaştırmış, müjdelemiş ve nefret ettirmemiştir. Biz hocaların kaybetme lüksü yoktur. Güzel ve eşsiz olan kelamı ona yaraşır bir şekilde öğretilmesi, yaşanması ve tebliğ edilmesi gerekir. Aksi durumda Allah ve Resulüne hesap veremeyiz.

4.4. Hocanın Kendini Yenilemesi

²²⁰ Âl-i İmran,3/159.

²²¹ Nahl, 16/125.

²²² Fussilet, 41/34.

²²³ Fussilet, 41/34-35.

Hoca geçmişin güzel uygulamalarını ve asrındaki metotları inceleyerek geleceğini tayin etmelidir.²²⁴ En zor eğitim insan eğitimidir. İnsandan istenilen neticenin alınması için yirmi sene hizmet edilmesi gerekir. Basit bir misal verilmesi gerekirse, çiftçinin yetiştirdiği kavun altı ayda yetişir altı ayda çürür. Çekirdekten yetişen antep fıstığı on senede meyve verir fakat hiç çürümez. Öğrenci bir meyve değildir. Hoca bütün olumsuzluklara karşı sabır göstererek, gerekli bilgileri öğrenip sonra öğrencisini eğitmelidir. Kendisi yetersiz olan hoca sürekli öğrencilerini ve başkalarını suçlar. Oysa hoca her zaman kendisini sorgulayandır. İslam'ı öğreten ve tebliğ eden hoca kendi problemini ve olumsuz durumunu öğrenciye yansıtmadan Hz. Peygamber gibi öz veride bulunur. Öz veride bulunmayan eğitimciden verim alınamaz. İlim Müslümanın kaybolmuş malıdır. Nerede ve kimden bulursa alır. Asrımızda batı ülkelerinde ve bazı eğitimcilerin bir batı dilini kısa zamanda öğrettikleri bilinir. Bizler onlardan daha zekiyiz, öyleyse bilgi ve becerimizi yaşadığımız asra göre yenilememiz gerekir. Hoca asrın teknolojisinden istifade etmeli, eğitime tekniklerini bilmelidir. Örnek vermek gerekirse, lise mezunu bir öğrenci beş saatte, ortaokul mezunu sekiz, ilkokul mezunları 10 saatte Kur'an öğrenebilmektedir. Hafızlık eğitimi hafız olan hoca tarafından verilmek zorundadır. Hafız olacak öğrenci yüzüne güzel okumasını sağladıktan sonra gerekli teknik bilgiler verildiğinde altı ile on sekiz ay arasında bitirebilir. Öncelikle öğrencinin ezberleyeceği sahifeyi düzgün okuyan bir hocadan beş defa dinleyip, hocanın kontrolünde beşer ayet şeklinde ezberletilmelidir. Yüzüne işlek hale getirmeden ezberlenmesi öğrenciyi nefret ettirir. Hafız yaptırılacak öğrenci bir sahifeyi hadr ölçülerine göre bir buçuk iki dakikada okuyacak durumda olması gerekir.²²⁵

4.5. Hz. Peygamberin Eğitimi Örnek Alınmalı

Hz. Peygamber'in öğrenme ve öğretmesinde karşılıklı okuma, ayetleri beşer beşer ezberleme,²²⁶ düzgün ve hatasız okumaya riayet ettiği bilinir.²²⁷ Hz. Peygamber döneminde asrımızdaki teknik bilgiler yoktu. Buna rağmen, eliyle dosdoğru çizgi çizer bu benim doğru yolumdur ifadeleriyle Fatiha Sûres'indeki sırat'ı müstekîmi, En'âm ve Hud Sûreleri'nde işaret edilen doğru yolu,²²⁸ hatırlatmış olur. Bir takım eğri çizgilerle de şeytanın istediği yanlış yolları gösterdiği bilinir.²²⁹ Bu durum eğitimdeki monotonluktan uzaklaşıp her devirdeki imkan ve teknikten faydalanılmasının önünü açar. Eğitimci

²²⁴ Bk. Eymen Rüştü Süveyd, "Kur'an ve Kıraat Öğretiminde Ehliyet Kriterleri", Uluslararası Kıraat Sempozyumu, DİB. 2012. s.395-407.

²²⁵ Farklı öneriler için bk Ulvi Ata, "Diyaret İşleri Başkanlığı Hizmetiçi Eğitim Kurslarında Kıraat Eğitimi", Tarihten Günümüze Kıraat İlmî, 2012 DİB; s. 479-497.

²²⁶ Bk. Zerkeşi, "Burhan", 1/456.

²²⁷ Temel, "Nihat, "Kur'an talimi ve hafızlık Eğitimi", Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, 2007, sayı 18, s. 37-50.

²²⁸ En'âm, 6/153; Hud, 11/112.

²²⁹ Bk. Yusuf el-Kardâvî, Çev. Dilaver Selvi, "Hz. Peygamber ve İlim"; İst 199. s.204-206.

vereceği derse iyi hazırlanarak çeşitli görsel-işitsel, araç gereç, şekil, şema ve materyallerden faydalanmalıdır.²³⁰

Kur'an'ın işaret ettiği temel kurallara ilaveten istişareye, tenkide ve yeniliklere açık olunmalıdır. Ben bilirim düşüncesi ve başkalarını hakir görme başarısızlığın esasını oluşturur. İstişareye ilaveten alanımızla ilgili eser ve periyodikleri iyi takip etmemiz gerekir. İslam'ı öğretme görevini alan hoca bu prensipleri esas alarak içinde bulunan asra göre eğitim ve öğretim vermek durumundadır. Kur'an'ı okuma usulleri arasında en kolayı Kurayş lehçesi olan Asım kıraatidir.²³¹ Kendimiz her derste okuyarak ilaveten talim, tecvid ve mahreçleri güzel olan hocalarımızın okuyuşları bilgisayar ve diğer teknik bilgilerle yansıtarak nasıl okunduğunu göstermeliyiz. Peşinden toplu veya fert olarak öğrenciye okutup basitten zora doğru tedrici bir metod uygulamalıyız.²³² İlk zamanlar öğrenci yapamamış bile olsa bir öncekinden çok iyisin tebrik ediyorum diyerek moral verilmeli, olumsuzluğa asla yer verilmemelidir. Hz. Peygamberin yaptığı gibi günlük, haftalık ve aylık program yapılarak neticeye gidilmelidir. Yukarıdaki güzel hasletlere sahip olan cami imamlarıyla erkek öğrencileri, öğretme tekniklerini bilen ve sevgiyi esas alan hoca hanımlarla kız öğrencilerin ilişkisi sağlanmalı ders haricinde diğer yetenekli kişilerden faydalanılmalıdır.

Sonuç

Hz. Peygamberin öğrenme ve öğretme prensipleriyle ilgili elde edilen verileri şu şekilde özetlememiz mümkündür. Hz. Peygamber ümmi bir Peygamber'dir. Bir insandan eğitim almamıştır. O'nun öğretmeni Yüce Allah'tır. Yaratıcı Cebrail aracılığı ile verilen vahiy ezberletmiş ve okutmuştur. Kendisine vahiy vasıtasıyla öğretilen Kur'an'ın ezberlenmesi ve okunması için şu önerilerde bulunulur. a) Vahiy bitene kadar dinlemesi, b) Okurken acele etmemesi, c) Başarıya ulaşmak için Allah'tan yardım istemesi ve d) Tertil üzere okuması. Konuyla ilgili ayetlerden dinleme, ezberleme, anlama ve yavaş okumanın önemi ortaya çıkmaktadır.

Kur'an'ın ilk inen sureleri incelendiğinde kısa ayetlerden oluşur. Bir iki kelimedenden oluşan ayetleri ezberlemek kolaydır. Nitekim ilk inen on sure böyledir. Peygamberimiz bunları kolaylıkla ezberlemiş ve okumuştur. Bu durum Kur'an öğreticilerine önemli bir hatırlatmadır.

Kur'an-ı kerim üç şekilde okunur. Tertil, tedvir ve hadr. Kur'an'da zikredilen tertildir. Tertil en yavaş okumadır. Tertilin diğer ismi tahkıktır. Tahkık talim ve temrin içindir. Tertil tefekkür ve istinbad içindir. Tedvir hadr ve tertil arasında bir okuyuştur. Dünyada en yaygın olan Asım Kıraati olan tedvirdir. Bu okuyuş Hz. Ali, Zeyd b. Sabit, İbn-i Mesud ve Ubey b. Kaab vasıtasıyla Peygambere ulaşır. Üçüncüsü hadr okuyuşudur.

²³⁰ Geniş bilgi için bk: Ata, Ülvi, a.g.e., s. 488-490.

²³¹ Bu Muhammed Hamdullah'ın tespitidir.

²³² Konuyla ilgili İlahiyat Fakültesi hocalarımızın çalışmaları ve Diyanetteki görsel yayınlar elimizin altında olmalıdır.

Kıraat imamlarından beş tanesi bu okuyuşu tercih eder. Hızlı okuyuş şeklidir. Hadırdan daha hızlı okumak sünnete uygun değildir. Medlerin ve günnelerin durumu hariç, tecvid ve mahreç konusunda diğer okuyuşlarda da tertilin uygulanması gerekir. Medd-i tabii ve günnelerde nağme yapılmaz. Ölçülere riayet edilmeden yapılan okuma yanlış olur.

Ezber yapılırken en azından duyulacak kadar sesli okunmalıdır. Hızlı okunarak yapılan ezberleri yavaş okumak mümkün değildir. Yavaş okunarak yapılan ezberleri hızlı okumak mümkündür. Ezber yapılırken beşer ayet, bir iki dakikada sahifeyi kuralına göre okuyabilmek gerekir.

İlahi kitaplar içinde insanlar tarafından ezberlenen sadece Kur'an'dır. Kur'an'ın tedrici bir şekilde gönderilmesi öğrenme ve ezberlemeyi kolaylaştırmıştır. İlk hafızların yaş ortalaması 38-60 arası olması bunun en güzel örneğidir. Bu durum ilmin yaşının olmadığını her yaşta öğrenme ve ezberleme olabileceğini gösterir. Nitekim Peygamberimize ilk vahiy kırk yaşlarında gelmiştir.

Kur'an-ı Kerim nasıl okunmalıdır? sorusuna verilmesi gereken cevap tertil üzere kurallarına uygun okumadır. İlk öğretim ve ezberlemeye başlandığında temel kurallar öğretilerek hareket edilmelidir. Yaratıcı'nın Hz. Peygambere öğrettiği usuller uygulanmalıdır.

Eğitimci olarak Hz. Peygamber Allah'ın emrettiği şekilde öğrencilerine yaklaşmış, örnek olmuş, sevdirmiş, kolaylaştırmış, şefkat, merhamet ve afv prensiplerini uygulayarak gönülleri kazanmış ve başarılı olmuştur. Asrımızda eğitimcinin başarılı olması için son nebiyi örnek alması, başarılı hocaların metotlarını incelemesi gerekir. İmam Suyuti sahifenin altından ezberlemenin uygun olmadığını söylemesine rağmen sahifenin alt kısmının zayıf olma endişesi varsa alttan ezber yaptırılabilir. Öğrenciyi kötüleyen, hakir gören, dünya çıkarını öne çıkaran, başkalarını hakir görenden eğitimci olmaz. Başarının sırrı güzel hasletle sahip olmak, sabırlı olup sevgiyi esas almak, kötülüğe iyilikle karşılık vermek ve söz fiil uyumuna sahip olmaktır.

Asrımızda eğitimci hedefini belirleyerek, "Yaptığımdan Allah ve peygamberi memnun mu?" sorusunu sorup, kendisini yenilemeli, geçmiş ve geleceği iyi analiz etmeli ve yaptığından kalbi mutmain olmalıdır.

Elde edilen sonuçlardan bir diğeri de eğitim veren öğretmenin hata eden öğrencilerini affetmesi, onlara güzel davranması, Hz. Peygamber'in Mescid'e bevleden bedeviyi hoş gördüğü gibi yaklaşmasıdır. Öğrencileri tembellikle, çalışmamakla, yapmamakla suçlamak Hz. Peygamber'in sünnetine uymaz. Başarılı öğretmen eksiklerini gidermeye çalışır ve başarıyı Allah'tan bekler. Peygambere komşu olmayı arzulayan, Kur'an ve sünnetle uyum halinde olur. Unutulmamalıdır ki asıl hesap oradadır. Yüce Allah Bakara 110. Ayette şöyle buyurur. "*...Önceden kendiniz için yaptığınız her iyiliği Allah'ın katında bulacaksınız. Şüphesiz Allah, yapmakta olduklarınızı noksansız görür.*"

KAYNAKÇA

- Abdülbâkî, Muhammed Fu'ad, *"el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim"*, Beyrut ts.
- Abdülfettah, el-Kâdî, *"Esbâbu'n-Nüzül"*, Ter. Salih Akdemir, Ankara 1995.
- Ahmed b. Hanbel (ö.241/855), *"el-Müsned"*, (I-VI) thk. A. Muhammed Şakir, Mısır 1949.
- Ahmed Emin, *"Tarîhu'l-Kur'an"*, Beyrut 1969
- Akdemir, Mustafa Atilla, *"Kıraat Eğitim ve Öğretiminde Uygulanan Metodlar"*, Uluslararası Kıraat Sempozyumu, DİB, 2012.
- Akpınar, ALİ; *"Kur'an nasıl ve Niçin Okunmalı"* Konya 2007
- Ahmed Naim, *"Sahih'i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi"*, (I-XII) Ankara 1975.
- Âlûsî, Ebu'l-Fadl Şihâbuddîn Mahmud (ö.1270/1854);
"Ruhu'l-Meânî fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm Ve's-Seb'il-Mesânî", (I-XXX) Beyrut ts.
- Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, İst 2001
- Ata, Ulvi, *"Tarihten Günümüze Kıraat Eğitimi"*, Uluslar Arası Kıraat Sempozyumu, DİB, 2012.
- Başkan, Ömer, *"Bazı Tecvid Kaidelerinin Tatbikinde farklılıklar Üzerine Bir Değerlendirme"*; Uluslar Arası Kıraat Sempozyumu, DİB, 2012
- el-Belazurî, Yahya b. Cafer (ö. 279/892), *"Futûhu'l-Buldân"*, Beyrut 1983.
- Beğavî, Hüseyin. Muhammed, *"Meâlimü't-Te'vîl"*, Dâru İbn Hazm 2002
- el-Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (ö.256/870), *"el-Câmiu's-Sahîh"*, (IVIII), İst., 1979.
- Cassas, Ali er-Râzî (ö.370/980); *"Ahkâmü'l-Kur'an"*, (I-V), Thk. Muhammed es-Sâdık, Mısır ts.
- Çelik, Ömer, *"Hafızlık"*, Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü ilmi Dergi, Bişkek 2012
- Canan, İbrahim, *"Aile Reisi ve Baba Olarak Hz. Peygamber"*, İst., 2005
- Çantay, Hasan Basri, *"Kur'an-ı Kerim ve Meâl-i Kerim"*, (I-III), İst. 1992.
- Çetin, Abdurrahman, *"Kur'an İlimleri ve Kur'an-ı Kerim Tarihi"*, İst. 1992.
- Çollak, Fatih; *"Tecvid ilmi, Ortaya Çıkışı ve Gelişimi"*, Uluslar Arası Kıraat Sempozyumu, DİB, 2012.
- "Kur'anı Kerim'i Öğretim Teknikleri"* Türkiye İlahiyat Dedrisatına yardım Eden Dernekler Federasyonu İst 2010.
- Cürcânî, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed (ö.816/1413); *"et-Ta'rîfât"*, İstanbul 1909
- ed-Damağânî, Hüseyin Muhammed; *"Kâmusu'l-Kur'an"*, Beyrut 1985.
- Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman, *"es-sünen"*, çağrı Yay. İstanbul Ts.
- Dağdeviren, Alican, *"Kur'an Tilavetin'de Temsil"*, Ekev Akademi Dergisi, 2008; 12/35
- Derzeze, İzzet; *"et-Tefsîru'l-Hadîs"*, (I-XI) el-Halebî 1964.
- Ebu'l-Bekâ; *"el-Kulliyât"*, Bulak 1253.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. es-Sicistânî (ö. 275/888); *"Sünen"*, (I-IV) Beyrut ts.
- Enes b. Mâlik, (ö. 179/795); *"el-Muvatta"*, (I-II), İhyâü't-Türâsü'l-Arabî ts.
- Enes, Ahmed Kurzun, *"Menhecün Ta'limiyyün lil-meâhihidi'Kurâniyyeti"*, (Verattilil Kur'ân'e Tertîle) Suudiyye 2010
- Esad, Mahmud; *"İslâm Tarihi"*, (Tarih'i Dîni İslâm) Çev. A.Lütfü Kazancı, Osman Kazancı, İst. 1983.
- Fırat, Yavuz: -*"Kuran Öğretimi Ve Hafızlık Eğitimi Üzerine Bazı Düşünceler"*. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 2007/2 s. 23
- "Kur'an'ı Kerimi Okuma, Ezberleme ve Anlamını öğrenme üzerine"*. Bilimname, XXII, 2012/1, 7-33

Hâdimî, Osman b. Huseyin, “*Risâletü Tertîlî'l-Kurân*” (thk ve ter. Fırat, Yavuz,) “*Kur'an-ı Kerim'i Okuma Adabı ve Faziletleri*”, Kayseri 2007

Hamidullah, Muhammed;

-“*İslâm Peygamberi*”, (I-II) Çev. Said Mutlu, İst 1965 ve 1993.

-“*el-Vesâiku's-Siyâsiyye*”, Beyrut 1985.

Hasan, İbrahim Hasan; “*Tarîhu'l-İslam*”, (I-IV) Mısır 1964.

Hocaoğlu, Mustafa, “*Okuma ve Anlama Üzerine: Kurân Tilavetiyle İlgili Bazı Kavram ve Rivâyetlerin Değerlendirilmesi*” Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 12/2, 2012ların

İbn Hişam, Abdümelik (ö. 213/828); “*es-Sîretü'n-Nebeviyye*”, (I-IV), Beyrut 1971

İbn İshak, (ö. 151/768), “*Sîratü ibn'i İshâh*. thk. Hamidullah”, Konya 1981, Çev. Sezai Özel, İstanbul 1988.

İbnu'l-Kelbî, (ö.204 veya 206/818 veya 821);

İbn Kesîr, Ebu'l-Fida İsmail Ömer, “*Tefsîru'l-Kur'an'l-Azîm*”, Beyrut 1999

İbnu'l-Esîr, “*Usdu'l Gâbe*”, Mısır 1286.

İbnu'l-Hacer el-Askalanî, *Fethu'l-Bârî fî Şehri'l-Buhârî*, Kahire 1959.

İsfehânî, Ragıp b. Muhammed (ö. 502/1108); “*el-Müfredat fî Garîbi'l-Kur'an*”, Lübna. ts.

Mu'cemül Arabî'l-Esâsî, (Heyet)Alesco 1989,

Kaya, Remzi, “*Kur'ân-ı Kerim'de Kolaylık*”, İstanbul 2016

Koç. M Akif; “*Harf Eğitiminde Arap-Türk Ağız İkilemi Üzerine*” Tarihten Günümüze Kıraat İlmi DİB. 2012.

-“*Kur'ân Kıraatinde Türklere Özgü Mahalli Okuyuş Sorunu*” A.Ü. İlah. Fak Der. 51/2 2010

Köksal, M. Asım; “*İslâm Tarihi Hz. Muhammed ve İslâmiyet*”, (I-X), İstanbul 1981.

Kurt, Yaşar, “*Kur'an Öğretimi Ve Caminin Kur'an Öğretimindeki Yeri*”, Ekev Akademik Dergi, 7/16, 2003

“*Kur'an Korunmasında Hafızlık Müessesesi*,” Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Der., 12/2, c. 11, sayı: 22

Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, (ö. 671/1273);

“*el-Câmî li Ahkâmi'l-Kur'an*”, (I-XX), Mısır 1967.

Muhammed el-Umar, Trc Halil Aldemir, “*Tarih Boyunca Kur'an Öğrenimine Verilen Önem*”, İst 2011

Nesâî, Ahmed, b. Şuayb (ö.303/915); “*Kütübü Sitte*”, Çağrı Yay. İst 1981, I-VIII

Nisâbü'rî, Muhammed b. Hüseyin (ö.728/1328), “*Garâibu'l-Kur'an ve Reğâibu'l-Furkân*,” (I-XXX), (Mektebetü'l-Halebî) 1962

Ünlü, Demirhan, “*Peygamberimiz (sav) Efendimizin Kur'anı Kerim'i Okuyuş Tarzı*”, DİB XV 1976.

Öge, Ali, “*Rivayet ve Dirayet Tefsirlerin Tertil Ayetlerinin Yorumlama Biçimi*”, KSÜ.İ.Fak Der. 25//2015

Önkal Ahmet, “*Hz. Peygamberin Ümmiliği*”, Selçuk Üniversitesi i.F. Der. Konya 1975

Özbek, Abdullah; “*Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*”, Konya 1991

Râzî, Fahrüddîn Ebû Abdillâh (ö. 606/1206); “*Mefâtihu'l-Gayb*”, (I-XXXII) Mısır ts.

Rıdâ, Reşid Muhammed; “*Tefsîru'l-Menâr*”, (I-XII) Mısır 1935.

Şahin Abdussabûr, “*Hz. Muhammad Okuma ve Yazmayı Biliyor mu idi?*” Trç. Tayyar Altıkulaç, D. Dergisi, XII. Sayı 4

Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir (ö. 310/922); “*Câmiu'l-Beyan an-Te'vîli Ayi'l-Kur'an*”, (I-XXX) Mısır 1903.

Temel, Nihat, “*Nasıl Hafız Olunur? Nasıl Hafız Ölünür?*” Din ve Hayat İst Müftülüğü Dergisi, Sayı 2 2007

Tirmizî, Muhammed b. İsâ (ö. 279/ 892), *el- Câmiu's-Sahih*, (Sünen) (I-V), thk. A.M. Şakir, Kahire 1962.

Vâhidî, Abû Hasan Ali b.Ahmed (ö. 468/1075); “*Esbâbün- Nüzül*”, Mısır 1968.

Yavuz, Fırat, "Kıraat, Tertil ve Tilavet Kavramlarının Anlamsal Araştırma ve Karşılaştırılması", *E.Ü.İlah. Fak. Sosyal Bilimler Ens. Dergisi*, 13/2002

-*"Kur'an-ı Kerim'i Okuma, Ezberleme ve Anlamını Öğrenme Üzerine"*, *Bilimnâme*, XXII, 2002/1

Yazır, M. Hamdi.; *"Hak Dini Kur'an Dili"*, (I-IX), İstanbul 1960 ve Zehraveyn Yayınları (I-X) İst.ts.

Yusuf el-Kardâvî, Çev. Dilaver Selvi, Hz. Peygamber ve İlim; İst 1991.

Yüksel, Nevzat; *"Konularına Göre Kur'an-ı Kerim Fihristi"*, Trabzon ts.

ez-Zebidî, Seyyid Muhammed Murtazâ (ö.1205/1790), *"Tâcu'l-Arûs"*, (I-X), Beyrut 1988

Zerkânî, Muhammed Abdülazîm,

"Menâhilü'l-İrfân Fî Ulûmi'l-Kur'ân", Mısır- ts (I-II)

Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed b. Abdillâh (794/1392),

"El-Burhân fî Ulumi'l-Kur'ân", Mısır 1972, (I-IV)